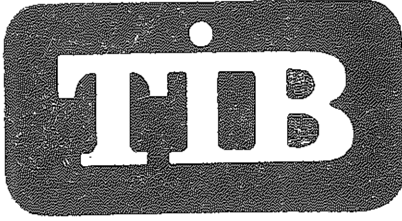

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ

- DEVLETİN EKONOMİYE MÜDAHALESİ ÜZERİNE
- DEVLET HARCAMALARI
- TÜRKİYE'DE DEVLET GELİRLERİ
- 1979 BÜTÇESİ
- TİB'DEN HABERLER

AYLIK BÜLTEN 57-58 MART-NİSAN 1979

İÇİNDEKİLER

TİB Adına Sahibi : Cumhur AYTULUN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü : Fehim EVSEN

Yönetim Yeri : *Karanfil Sok. 14/10. Kızılay - ANKARA*

Basıldığı Yer : *Çağdaş Basımevi - ANKARA*

A B O N E : *Bir yıllık abone tutarı olan 100.— TL. Posta pulu olarak gönderilebilir veya Aybars ÇAĞLAYAN adına 111406 numaralı posta çeki hesabına yatırabilir.*

Yurtdışı abone ücreti 200.— TL. dir.

ÖNSÖZ

Sık sık tekrarladığımız gibi, ülkemizde kendini tüm (ekonomik - politik - ideolojik) düzeylerde duyuran, onulmaz bir bunalım yaşanmaktadır. Derinleşen yapısal bunalım bir yandan faşist güçleri açık faşist bir yönetim alternatifini gerçekleştirmek doğrultusunda harekete geçirirken, sınıflar mücadelesi üst biçimlerde sürmektedir.

Bugün, hakim sınıfların hem kendi içlerinde, hem de aralarındaki çelişkiler ile hakim sınıflarla yönetilen, sömürülen ve ezilen emekçi sınıflar arasındaki çelişkiler keskinleşmektedir. Tüm bu çelişkiler devlet aygıtı içinde de belirmektedir. Bir yandan devlet aygıtının birlik ve uyumunun sağlanması güçleşmekte, bir yandan da devlet - toplum ilişkisinin hakim sınıflar lehinde geliştirilmesi giderek çetrefilleşmektedir.

Bu nesnel koşulları hakim sınıflar lehine dönüştürmek, devleti ve devlet - toplum ilişkisini onarmak üzere hükümet olan CHP ise, 'tarihsel misyonu' nedeniyle bunalımın tüm yükünü emekçi halkın sırtına yüklemenin 'gerek' lerini yerine getirmektedir.

CHP açısmdan sorun devletin hakim sınıflar adına bunalıma daha etkin bir biçimde müdahale edebilmesinin koşullarını yaratmaktır. Zaten hakim sınıfların CHP'den bekledikleri de çeşitli devlet aygıtlarının yetkinleştirilmesiyle **bir bütün olarak** devletin yetkinleştirilmesidir. Devletin baskı aygıtlarının nasıl yetkinleştirilmekte olduğu kendini en açık biçimde göstermektedir. Ama bunalıma müdahale tek başına devletin bu politik işlevini yerine getirmesiyle olamaz.

Devlet son tahlilde (yani, en üst soyutlama düzeyinde) hakim sınıfların baskı aracıdır. Ancak marksit devlet teorisinin bu tezi devletin politik işlevini açıklamakla birlikte yeterli derecede somut değildir. Bu soyutlamadan somuta doğru indiğimizde devletin, hem üretimin hem de toplumsal formasyonun 'birlik ve uyum' koşullarını sağlayan bir örgütlenme olduğunu görürüz. O halde devletin tek işlevi emekçi sınıflar üzerinde hakim sınıflar adına baskı kurmak değildir. Devletin bu politik işlevinin yanısıra, bu politik işlevin **belirleyiciliğinde** diğer işlevleri de vardır. Üstelik yapısal bir bunalımın giderek derinleştiği bir toplumda bu politik işlevin yerine getirilmesi devletin diğer işlevlerini 'hakkıyla' yerine getirmesine bağlıdır. Dolayısıyla, bırakın üretimin geliştirilmesini, üretimin mevcut düzeyinin korunmasının dahi güçleştiği bir toplumda devletin işlevleri gereği ekonomiye etkin bir biçimde müdahale etmesi sistemin (yani toplumsal formasyonun) bütünlüğünün korunması açısından zorunludur. Ancak, devletin farklı işlevlerini yerine getirmesi çelişkisiz bir biçimde gerçekleşmez. Örneğin; devlet ekonomiye müdahale ederken gündeme getirdiği çeşitli uygulamalar, onun sınıflar üstü görünümüyle çelişen açıklar vermesine neden olabilir. Başka bir değişle, devletin hakim sısınıfların tümü veya bunlardan biri lehine olan pratiği onun ideolojik işlevleriyle olduğu kadar hakim sınıflarında örgütleyicisi olma işleviyle de çelişebilir.

Bugün CHP'nin devleti bu işlevleri doğrultusunda hareket geçirdiğini bir dizi olguya bakarak izlemek mümkündür. CHP'nin tekelci burjuvazi lehine aldığı bir dizi ekonomik karar toplumdaki farklı sınıf ve tabakalarda farklı tepkilere

neden olmaktadır. CHP'nin tüm bu tepkileri sistemi tehdit etmeyecek bir biçimde kanalize etmesi toplumsal formasyonun böylesi bir somutta dahi birlik ve uyumunu sağlaması gerekir.

Ancak bu olguları Marksist Devlet Teorisi içinde değerlendirebilmek, her şeyden önce Marksist Devlet Teorisinin devletin birbirinden bağımsız olmayan farklı işlevlerini açıklama doğrultusunda geliştirilmesine bağlıdır.

«Devletin Ekonomiye Müdahalesi» makalesinde de belirtildiği gibi devletin ekonomik eylemlerinin (işlevlerinin) açıklanmasına yönelik teorik inşa sürecinin Marksist bir hareketin çok yönlü mücadelesi içinde gerçekleştirilmesi zorunludur.

Bültendeki yazılar bu bağlamda değerlendirildiğinde, eksiklikler barındırdığı çok açık. İlkin, teorik bir çerçeveyi sunması düşünülen ilk yazı ile diğerleri arasındaki ara kademeler henüz doldurulmuş değil. Soyutlama düzeyi adım adım düşürülerek diğer yazıların düzeyine inmesi gerekirken bu istenilen biçimde gerçekleştirilememiştir. Diğer yazılardaki somut olgular teorik bir perspektifin ışığında, düşüncede yeniden üretilememiştir. Kaldı ki teorik perspektif de tümüyle oluşmuş değildir. Yapılabilen bu doğrultuda adım atabilmek için gerekli «teorik hammaddelerin» sunulması olmuştur. Dolayısıyla bundan sonraki adım bu «hammaddeler» in Marksist teori içinde tartışılması - işlenmesi olmalıdır.

DEVLETİN EKONOMİYE MÜDAHALESİ ÜZERİNE

Kapitalist üretim tarzında devlet, son tahlilde sermayenin ücretli emek üzerindeki baskı aracıdır. Marksist Devlet Teorisini en yüksek soyutlama düzeyine tekabül eden bu tez, kapitalist devletin sınıflar arasında dengeyi sağlayan ve toplumsal pratiği belirleyebilen sınıflar üstü özerk devlet anlayışı ile kendisi arasındaki ilk ayrım çizgisidir. Tarihsel ve toplumsal bir kategori olan devlet ve devlet - toplum ilişkisinin yeniden üretimi, özgül üretim ilişkileri tarafından yapısal olarak belirlenir.

Kapitalist toplumsal formasyonda ise devlet, toplumsal formasyonun bütünlüğünü ve genel dengesini (uzlaşmaların kararsız dengesini) kuran ve sistemin üretim koşullarını yeniden üreten etmen veya düzey olarak tanımlanır. Bu bağlamda devlet, bir **ilişki** olarak, ekonomik ve politik düzeylerin ayrımı (*) üzerinde temellenen ve sınıf mücadelelerinin ürünü olan, görece özerk bir kurumdur. Devlet-toplum ilişkisinde devletin işlevini belirleyen, her düzeyde sınıf mücadeleleridir ve devlet bu anlamda hem üretimin hem de toplumsal formasyonun birliğinin varlık koşullarını muhafaza eden örgütlenmedir. Başka bir deyimle, devlet aygıtının görevi, özü bakımından, son tahlilde sömürü ilişkileri olan, üretim ilişkilerinin yeniden üretiminin politik koşullarını sağlamaktır. Devletin bu anlamda tikel ve bağımsız ekonomik, ideolojik ve politik işlevleri yoktur. Fakat politik pratiğin belirleyiciliğinde, toplumsal formasyonun genel birliğini ve uyumunu sağlama görevi vardır. Engels'in sözleriyle «Burada önemli olan sadece siyasal egemenliğin temelinde toplumsal bir görev bulunduğunun ve siyasal egemenliğin ancak kendisine verilen bu toplumsal görevi

(*) Sınıflı toplumların gelişim süreci içinde, ancak kapitalist üretim tarzına varıldığında ekonomik, politik ve ideolojik düzeyler ayrışmıştır. Halbuki pre - kapitalist üretim tazlarında gerek ekonomik, politik, ideolojik düzeylerin içeriği, gerekse bunların eklemlenme biçimi farklıdır. Tüm üretim tarzlarında belirleyici olan üretim ilişkileri olmakla birlikte; politik ve ideolojik ilişkiler ile üretim ilişkileri arasındaki karşılıklı belirlenme ilişkisi farklıdır. Örneğin feodal üretim tarzında belirleyici olan üretim ilişkileri olmakla birlikte, baskın olan ideolojik ve politik ilişkilerdir. İdeolojik ve politik ilişkilerin baskınlığını belirleyen üretim ilişkilerinin bu tarza özgü niteliğidir. Çünkü bu tarzda, artık - emeğe el konulması ekonomi - dışı zoru gerekli kılar. Bunun sonucu da, devlet ve sınıf olarak feodallerin özdeşliğidir. Bu yüzden bu tarzda ekonomik, politik ve ideolojik ilişkiler amorf ve içiçe geçmiş bir biçimde eklemlenmişlerdir. Halbuki, kapitalist üretim tarzında tüm düzeyler en gelişkin biçimlerine varmışlardır. Bu özellik, kapitalist üretim tarzında her bir düzeyin teorik analiz nesnesi olabilmesini kolaylaştırmaktadır.

yerine getirdiği sürece varlığını sürdüreceğinin saptanmasıdır.» (1)

Sınıflar mücadelesi çerçevesinde devletin ekonomik işlevi esas olarak emek süreci ve işgücünün verimliliği ile kapitalist değişimin kurallar dizisini kapsar. Devletin ideolojik düzeydeki işlevleri ise devletin ideolojik aygıtları aracılığı ile sürdürdüğü eğitim vb. faaliyetleridir. Bu düzeyde egemen sınıfın ideolojisi ve hegemonyası sağlanarak devletin sınıfsal özü bir yanılsama süreci içinde gözardı ettirilmeye çalışılır. Böylece sistemin bir meşruiyet krizine girmesi önlenmeye çalışılır. Devletin ekonomik ve ideolojik işlevleri ancak, sınıflar mücadelesi konjonktüründe, politik işlevin belirleyiciliği içinde anlam kazanırlar. Çünkü bu işlevler son tahlilde politik sınıf egemenliği üzerine kurulan toplumsal formasyonların birliğinin muhafazasına yöneliktir, ve bu anlamda egemen sınıfın politik çıkarları doğrultusundadır. Devlet işlevlerinin özgül bir biçimde eklemlenmesi, toplumsal formasyondaki düzeylerin eklemlenme biçimi ile ilintilidir. Bu anlamda devletin genel rolü içinde ekonomik işlevinin baskınlığı (dominance) bu işlevin birleştirici etmen olarak üzgül müdahaleyi gerektirdiğini gösterir. Tekelci kapitalizmde politik düzeyin diğer düzeylere göre baskınlığı devletin ekonomik işlevinin baskınlığı içinde yansır. Oysa rekabetçi kapitalizmde ekonomik düzeyin baskınlığı, devletin politik işlevinin baskınlığı içinde yansır. Devletin düzenin jandarması veya bekçisi olması ve devletin ekonomiye müdahale etmemesi, liberal devletin ekonomik işlevinin diğer işlevlerine göre baskın olmayışı, devletin hiçbir ekonomik işlevi olmadığı anlamına gelmez. Bu, rekabetçi dönemde devletin farklı işlevlerinin özgül eklemlenme biçiminin toplumsal formasyonun birliğini ve uyumunu sağlamak için gerekli olduğunu ifade eder. Örneğin Kapital'de Fabrika Yasaları ile ilgili bölümde Marx, tek tek kapitalistlerin emek - gücünü sınırsız ölçüde sömürerek bizatihi sermaye ilişkilerinin varlık koşullarının yeniden üretilmesini tehlikeye sokması karşısında, kollektif sermayenin devlet aracılığı ile sisteme müdahale ederek birikim sürecinin sürekliliğini sağlama sorununu açık bir biçimde anlatır: «Bu yasalar sermayenin emek gücünü sınırsız bir şekilde soğurması tutkusunu, kapitalistler ile toprak sahiplerinin yönettiği bir devlet tarafından yapılan düzenlemelerle işgününe zorunlu sınırlamalar koyarak önlüyordu.. Emek gücünün ömrünün uzunluğu sermayeye vız gelir. Onu ilgilendiren tek şey bir işgünü boyunca akışı sağlayabilecek azami emek - gücüdür. Bu amacına işçinin yaşamını kısaltarak ulaşır. Benden sonra tufan (!) her kapitalistin ve bütün kapitalist ulusların sloganıdır. Demek ki sermaye toplumun koyduğu zorunluluklar olmaksızın işçinin sağlığına karşı da, yaşayacağı ömrün uzunluğuna karşı da, vurdumduymazdır. Ama işlere bütünü ile bakılırsa bütün bunlar gerçekten de tek tek kapitalistlerin iyi ya da kötü niyetine bağlı şeyler değildir. Serbest rekabet, kapitalist üretimin içinde yatan yasaları tek tek her kapitalist üzerinde güce sahip zorlayıcı dış yasalar olarak ortaya çıkarır.» (2)

İşte tek tek kapitalistlerin bireysel eylemleri sonucunda toplam toplumsal sermayenin ortalama varlık koşullarının oluşması ve bununla birlikte yanlızca rekabet yolu ile kapitalist toplumun temel ilişkisinin yeniden üretilememesi özel bir kurumu gerekli kılmıştır. Bu kurum, burjuva toplumunun «yanında ve dışında» varolan ve sermayenin ortalama çıkarlarını ifade eden özel bir kurum olarak devletten başka birşey değildir. Bu anlamda devlet, rekabetin «yanında ve dışında», sermayenin, toplumsal yeniden üretim sürecinin temel bir aracı olarak toplumsal varlık koşullarının özel bir kurumudur. Ve yine bu anlamda devlet hayali veya ideal bir kapitalist olarak, rekabetin ve piyasa anarşisinin ortaya çıkardığı antagonizmaları gidermeye çalışan bir kurumdur. Örneğin sömürü nesnesi olan ücretli emeğin fabrika yasaları yoluyla, korunması, üretimin ve sermaye birikiminin koşullarının yeniden üretilmesi, sermayenin sürekli olarak tahrib ettiği, fakat devletin ise onardığı bir işlev alanıdır. Marx'ın işgünü konusunda devletin ekonomik müdahalelerine ilişkin yorumlamaları bu doğrultudadır. «Normal işgününün saptanması kapitalist ile emekçi arasında yüzyılarca süren savaşımların sonucudur. Kuşkusuz henüz çekirdek halindeki sermayenin (*) gelişmeye başladığı sıralarda artık, - emeğin yeterli bir niceliğini emme hakkını sırf ekonomik ilişkilerin gücüyle değil de, devletin yardımıyla sağlama aldığı zaman - talepleri, sermayenin olgunluk çağına ulaştıktan sonra da boğaz boğaza verilen savaşımlar sonucu vermek zorunda kaldığı ödünlerle karşılaştırılırsa pek masum görünürler.. Bütün bunlar modern üretim biçiminin doğal yasaları olarak koşullardan giderek doğmuştu.. Fabrika yönetmeliğinin işçi sınıfının hem kafasını ve hem de bedenini korumak amacıyla bütün iş kollarına uygulanması kaçınılmaz duruma gelirken öte yandan da daha önce de değindiğimiz gibi bu gelişme sayısız tek başına küçük sanayicilerin büyük ölçüde yürütülen birkaç birleştirilmiş sanayie dönüşmesini hızlandırmakta ve böylece de sermayenin yoğunlaşmasını ve fabrika sisteminin tam egemenliğini çabuklaştırmaktadır. Bu durum sermayenin egemenliğini kısmen arkasında saklı bulunduğu, hem eski ve hem de geçiş şekillerini ortadan kaldırmakta ve bunların yerine sermayenin doğrudan ve açık egemenliğini koymaktadır.» (3)

Görüldüğü gibi devletin ekonomiye müdahalesiyle, emek - gücü ile sermaye birikim sürecinin koşulları yeniden üretilmiştir. Kapitalizmde gerek ücretli emek ile sermaye arasındaki sınıf mücadeleleri gerekse de bizatihi, sermayenin çeşitli kesimleri arasındaki çıkar çelişkileri ekseninde işleyen hareket yasalarının gündeme getirdiği ve kâr oranlarının düşme eğilimi, gerçekleşme sorunu, krizler vb. gibi çelişkileri devlet ortadan kaldıramaz; fakat sermaye birikim sürecinin «istikrarlı» işleyişi için gerekli olan asgari koşulları sağlar ve çelişkileri

(1) F. Engles, **Anti - Dühring,** Sol Yay., s. 278.

(2) K. Marx **Kapital, Cilt 1.,** Sol Yay., s. 284.

(*) Yükseliş halindeki burjuvazi ücretleri «düzenlemek» yani bunun artık - değer yapımına (üretimine - TİB) uygun sınırlar içinde tutmak, işgününü uzatmak ve emekçinin kendisini normal bir bağımlılık durumuna sokmak için, devletin gücünü daima kullanır. Bu ilkel (ilk - TİB) birikim denilen şeyin esas öğelerinden biridir.» (S. 755).

(3) K. Marx, a.g.e., s. 284, 514.

azaltır. Devletin bu ve benzeri ekonomik işlevler dizisi ise, kendi kendine karar verebilme yeteneği olan bir özne olarak değil, sınıflar mücadelesinin konjonktürü tarafından belirlenir. (*) Burada eklenmesi gereken bir nokta da devlet ve sermaye arasında basit bir özdeşliğin bulunmayışıdır. Burjuva devleti, mülkiyetin özel mülkiyete dönüşmesi ve ondan ayrılması üzerine temellenmesiyle karakterize edilir, ve bu temelde devlet «sivil toplum»un «yanında ve dışında» ayrı bir varlık olarak bulunur. Bu bağlamda devletin, kapitalist üretim ilişkilerinin belirlediği burjuva toplumundaki tekelleşmesi, idealist mistifikasyonlar üreterek devleti topluma karşı bağımsız ve gerçek bir özne, toplumu ise onun nesnesi olarak gösterir.

Bu yanılsama kapitalist üretim tarzında metaların ikili karakterinden kaynaklanır. (**) Bu nedenle burjuva devleti «gerçek kolektif kapitalist» değil fakat «ideal», «hayali, kollektif kapitalist» tir. Engels'in sözleriyle «Modern devlet de burjuva toplumun kapitalist üretim biçiminin genel dış koşullarını işçilerden olduğu kadar tek tek kapitalistlerden de gelen saldırılara karşı korumak için kurduğu örgütten başka birşey değildir. Modern devlet biçimi ne olursa olsun esas itibari ile kapitalist bir makinedir: kapitalistlerin devleti, düşüncedeki kollektif kapitalisttir.» (4)

Devletin kapitalist toplumdaki işlevlerini dört kategori altında toplamak mümkündür: (1) Üretimin genel maddi koşullarını yeniden - üretmek; (2) Genel hukuksal ilişkileri kurmak; (3) ücretli emek ve sermaye arasındaki ilişkileri düzenlemek ve gerekirse işçi sınıfı üzerinde devletin baskı aygıtlarını kullanmak; (4) toplam ulusal sermayenin dünya ekonomisi içindeki varlığını ve genişlemesini sağlamak.

Marksist teoride devletin ekonomik eylemleri, göreli özerklik bağlamında sermaye birikim süreci ve sınıflar içi ve arası mücadeleleri tarafından belirlenir. Burjuva toplumunun çelişkileri bir ilişki olan devlet düzeninde de kendi özgürlükleri ile yeniden - üretilir. Kapitalizmin tarihsel gelişimi ile yoğunlaşan sınıf çelişkileri devlet eylemlerinin temel dinamiğini oluşturur. Kapitalist sınıf ile işçi sınıfı arasındaki çelişki ve kapitalist sınıf içindeki çeşitli sermaye kesimleri arasındaki artık - değer'in paylaşım çelişkisi her toplumsal formasyonun tarihsel özgüllüğü içinde devletin ekonomik eylemlerinin gelişmesinin ve sınırlarının boyutlarını ve içeriğini belirler. Devletin ekonomik eylemlerinin - devletin ekonomiye müdahalesinin - tekelci kapitalizmde önemli boyutlara ulaşması ve Marksist teoride, burjuva devletin politik işlevlerinin çözümlenmesine göre ekonomik işlevlerinin çözümlenmesinin yeterli olmayışı; daha doğrusu, devlet - toplum ilişkilerinde devletin ekonomik eylemlerinin açıklanmasına yönelik teorik tahlillerin gelişmemiş oluşu ve varolan «açıklamaların» da reformist - revizyonist devlet teorilerinin tekelinde oluşu son yıllarda önemli teorik tartışmalara yol açmıştır. Kökenleri II. Enternasyonel'e kadar uzanan reformist - revizyonist devlet teorileri, devlete sermaye birikim sürecinde sınıflar mücadelesinden bağımsız olarak bakmışlar ve devletin ekonomik eylemlerinin sınıf içeriğini görmeden, bu «nötr aracı» işçi sınıfının «ele geşirmesini» ve kendi «sosyalist amaçları» için kullanmalarını öngörmüşlerdir. Bu bağlamda tüm devletleştirmeler, ulusallaştırmalar sosyalist veya sosyalizme - doğru uygulamalar olarak desteklenmiştir. Hatta «burjuvazi devleti mülsüzleştirerek - yoksulaştırarak - ele geçirmiştir. İşçi sınıfı ise devleti mülk sahibi yaparak -zenginleştirerek- ele geçirmelidir.» demişlerdir. (5)

Öte yandan Marksist teoriyi vulgarize eden (kabalaştıran) ekonomist - indirgemeci devlet teorisi ise «devletin son tahlilde egemen sınıfların baskı aracı» önermesini bütün teorik - ara kademeleri gözardı ederek somut olgularla karşı karşıya getirmekte ve üst yapının alt yapıyı adeta ayna gibi yansıttığını, böylece politik düzeye baktığımız zaman ekonomiyi görebileceğimizi iddia ederek tam bir mekanik - determinist tarih anlayışını sergilemektedir. Bu anlayışta ise devlet tekellerin pasif bir aracıdır ve devletin ekonomik eylemleri tekel - devlet organik (kişisel) ilişkileri nedeniyle tekeller lehinedir. İşçi sınıfı ve tüm tekel - dışı toplumsal güçler «barışçıl, demokratik savaşımlar» yolu ile «ileri demokrasi»yi kurmalıdırlar.

Özünde aynı olan fakat çeşitli biçimlerde sunulan reformist - revizyonist tezlerin Marksizm - dışı oluşunu uzun uzun kanıtlamak gereksiz bir çabadır ve zaten Marksist literatürdeki devlet teorisi tartışmalarında ciddiye alınmamaktadırlar.

Devletin ekonomik eylemlerinin açıklanmasına yönelik teorik tartışmalarda bugün için kesinleşmiş ve netleşmiş bir teorik kamplaşma süreci olgunlaşmamıştır. Görünürde belirli rakip teoriler arasında karşılıklı eleştiriler devam etmekte, kavramlar daha incelmekte, saflar daha belirginleşmektedir. Fakat teorik süreç henüz sona ermemiştir. Bu aşamada varolan alternatif yaklaşımları şu biçimde özetlemek mümkündür :

I. Devletin Mali Krizi Teorisi (*) : Teorinin birinci öncülü, devlet işlevlerinin birbiriyle çelişen birikim ve meşrulaştırma işlevlerinden oluşmasına dayanır. Devletin birikim işlevine yönelik müdahalesi, hem birikimin koşullarını korumak, hem de bu koşulların yeniden - üretimine etkin bir biçimde katılmaktır. Meşrulaştırma işlevi ise devletin, toplumsal harmoniyi (uyumu) sağlamak, birikim sürecinin ürünleri olan sermaye ve işgücü fazlasını, toplumsal çelişkileri, düzen - içi sınırlarda tutmak için, yaptığı ekono-

---

(*) Özellikle İngiltere'deki fabrika yasaları sorununda burjuvazi, toprak sahipleri ve işçi sınıfı arasındaki inişli çıkışlı ve değişen ittifaklara ve koalisyonlara dayalı uzun bir sınıflar mücadelesi söz konusudur.

(**) Metaların ikili karakterinden, bunların hem değişim, hem de kullanım değerine sahip olmasını kasdediyoruz.

(4) F. Engels, Anti - Dühring, Sol. Yay., s. 415.

(5) R. Goldscheid, «A Sociological Approach to Problems of Public Finance», Musgrove Peacock, Classics in the Theory of Public Finance, Mac Millan, 1967, s. 209.

(*) J. O'Connor, The Fiscal Crisis of the State, St. Martin Press, New York, 1973.

T. Bodenheimer, «Poverty of the State, Monthly Review, Kasım, 1972.

mik müdahaleleri içerir. Teorinin ikinci öncülü ise, devlet harcamalarının, birikime yönelik toplumsal sermaye harcamaları ile meşrulaştırmaya yönelik toplumsal masraf harcamaları diye, iki genel kategoriye ayrılmasıdır. Toplumsal sermaye harcamaları toplumsal sabit sermayeye tekabül eden, üretkenliği ve kâr oranını yükselten toplumsal yatırım harcamaları ile, toplumsal değişken sermayeye tekabül eden, işgücünün maliyetini düşürerek kârını yükselten toplumsal tüketim harcamaları olarak iki alt - kategoriye ayrılır. Toplumsal masraf harcamaları ise üretkenliği ve kapasiteyi arttırmayan fakat talebi arttıran harcamalardır. (*)

Teorinin bu iki öncülden çıkardığı birinci temel tez; devletin ekonomik eylemlerini büyümesi, tekelci sermayenin büyümesinin hem nedeni hem de sonucu olmasıdır. Bu anlamda burjuva maliye teorisinin tam tersi bir sonuca, yani, devlet sektörünün özel sektörün aleyhine olarak geliştiği önermesinin karşıtına varılmaktadır. Toplumsal sermaye harcamaları tekelci sermayeyi geliştirir. Tekelci sermayenin gelişimi toplumsal masraf harcamalarını zorunlu kılar. Teorinin ikinci temel tezi ise, toplumsal sermaye ve toplumsal masraf harcamalarının birikerek artmasının, ekonomik, politik ve toplumsal krizlere varan eğilimleri yaratması açısından çelişkili bir süreç olduğudur. Sermaye maliyetlerinin toplumsallaşmasına karşın artık - değerin, daha doğrusu kârın özel ellerde kalışı devletin harcamaları ve gelirleri arasında yapısal bir açık yaratacaktır. İşte bu olgu mali kirizi oluşturur. Enflasyon, emek - yoğun teknolojiler, devletin verimsiz çalışması gibi faktörler bu krizi derinleştirir.

(*) Örnekler: Toplumsal yatırım harcamaları: Ulaşım, haberleşme, araştırma - geliştirme.

Toplumsal tüketim harcamaları: Sosyal sigorta programları Toplumsal masraf harcamaları: Refah harcamaları, askeri harcamalar.

Mali kriz teorisine göre devlet harcamaları «pazar yasaları» ile değil fakat sınıflar ve gruplar arası ekonomik ve toplumsal çelişkiler tarafından belirlenir.

Mali kriz teorisi, Baran - Sweezy yaklaşımının merkezi kategorisi olan fazlanın emilmesi için devletin toplam talebi Keynes'çi yöntemlerle arttırması sorunu yerine, devletin tekelci kapitalizmin yeniden üretimi içindeki rolü tarafından belirlenen işlevlerini ön plana çıkartmaktadır.

II. Kriz ve Devlet (*) : Kapitalist devletin ekonomiye müdahalesini, «ileri kapitalizmde» kâr oranlarının düşme eğilimi sonucunda oluşan kârlılık krizini çözme işlevi ile açıklamaya çalışan bu yaklaşım, özel yatırımları desteklemek, toplumsal ve politik istikrarı sağlamak amacıyla tam istihdamı muhafaza etmek için devlet harcamalarının zorunlu ve işlevsel olduğunu ileri sürer. Başka bir deyimle devletin ekonomik eylemleri kapitalistler ve işçiler arasındaki mücadeleden kaynaklanan kapitalist sistemin krizine bir tepkidir. Devletin ekonomik müdahaleleri üretken sermayenin ekonomik gerekleridir. Bu müdahale ise politik ve ideolojik mücadeleler ile koşullandırılır. Tekelci evrede müdahalenin artışı ise artık - değer üretimini arttırmak içindir. Üretim alanı son tahlilde belirleyicidir fakat dolaşım ve değişim alanlarının göreli bir özerkliği vardır. Ekonomik düzey bu alanların yapısal bir bütünlüğüdür. Dolayısıyla devletin ekonomik eylemlerini açıklamak için teorik tahliller üretim sürecindeki sermaye kavramını kendilerine merkez olarak almalıdır. Devlet kriz devresindeki müdahaleleri ile sermayenin yeniden yapılanmasını sağlar. Özet olarak devletin eylemleri artık - değer üretimi tarafından belirlenir ve buna bağımlıdır. Devletin kriz - giderici ekonomik eylemleri ise sonuçta hem özel birikimi azaltır hem de enflasyonu körükler. Özel birikimin azalmasının nedeni devlet harcamalarının tamamına yakınının üretken - olmayan harcamalar olmasıdır. Dolayısıyla üretken emek tarafından yaratılan toplam artık - değer kitlesinden bir azalmaya neden olur. Bu da devlet harcamalarının sınırını belirler. Enflasyonun körüklenmesi ise hem harcamaların üretken olmayışı, hem de onların açıktan finansman yolları ile karşılanmasıdır.

(*) D. Yaffe, «The Marxian Theory of Crisis, Capital and the State», **Economy and Society**, Vol. 2, No. 2, 1973
B. Fine and L. Harris, «State Expenditure in Advanced Capitalism A. Critique., **New Left Review**, No. 98

B. Fine and L. Harris, «Contraversial Issues in Marxist Economic Theory, **Socialist Register**, 1976

III. Eşitlik Gelişme - Tekeller ve Devlet (*) : Bu yaklaşım devleti sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi ile tekelci ve tekelci olmayan sermayeler arasındaki ilişki ve çelişkiler açısından ele alır. Kapitalist sermaye birikiminin eşitsiz gelişimi, az sayıdaki tekelci sermaye ile çok sayıdaki küçük sermayelerin birlikte varlığını gerektirir. Büyük sermaye, üretimin koşulları gereği, işgücü arzı, pazar ve hammadde sorunlarını çözebilmek için devlet ve ekonomi - dışı araçları kullanır. Birikim sürecinin çelişkili yapısı devletin müdahalesini ve harcamalarını, daha avantajlı konuma gelmek için, zorunlu kılar. Bu anlamda büyük sermaye «liberal» hatta «devletçi» olabilir.

(*) Boddy and Crotty, «Class Conflict and Macro Policy.», URPE, 1975.

IV. Yeni - Ricardocu Devlet teorisi (**) : Yeni - Ricardocu yaklaşım kâr oranlarının düşme eğilimini reddederek, değerlerin ücretli emek ve sermaye arasındaki bölüşümünün üretim ilişkilerinden özerk bir sınıf cücadelesi ile belirlendiğini ileri sürer. Bu yaklaşıma göre devlet müdahalesinin belirlenmesi değişim ve dolaşım alanında meydana gelir ve değerleri sermaye lehine yeniden dağıtır. Başka bir deyimle devletin ekonomiye müdahalesini belirleyen politik düzeydeki sınıf mücadelesi içindeki güçler dengesidir ve bu müdahele ile yeniden dağılım sermaye lehine yapılır. Görüldüğü gibi emek ve sermaye arasındaki bölüşüm ilişkisi ekonomik pratiğin merkezidir, ve devletin temel işlevi emek - sermaye arasındaki bölüşümü düzenlemek ve dengelemektir. Bu dengeleme süreci ise politik sınıflar mücadelesi düzeyinde belirlenir. Bu yaklaşımın bir diğer adı da **aşırı - siyasalcılıktır**.

(**) I. Gough, «State Expenditure in Advanced Capitalism», «**New Left Review**, No. 92

V. F. Almanya Tartışmaları (*) : Öte yandan uluslararası düzeydeki Marksist literatürde F. Alman kaynaklı teorik tartışmalar 1920'lerden sonra çeşitli nedenlerle eski dinamiğini kaybetmiş ve bu arada varolanlar ise Hegelci ve hümanist sapmalarla belirlenmişti. 1970'lerden sonra uluslararası düzeyde bir anlamda «Maksizmin Rönesansı» diyebileceğimiz bir dönem başlamış ve etkisini F. Almanya'da da göstermiştir. Fakat son yıllara kadar bu tartışmalar dışa yansıtılamamıştı. Adeta «Alman ekolü labirenti» içinde gelişan bu tartışmalar özellikle devlet ve sermaye ilişkisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu tartışmalar kendisine özgü bir biçimde başlıca üç çizgide sürdürülmüştür. Birinci çizgi toplam toplumsal sermayenin yeniden üretimi için farklı bir kurum olarak devletin bu çerçevedeki işlevini ele alır. Devletsiz sermaye kendi varlık koşullarını tahrip eden bir işleyiş dinamiğine sahiptir. Ancak sermayenin karşı karşıya kaldığı sınırlamalara bağımlı olmayan bir kurum —Devlet— bu sınırlamaları ortadan kaldırır ve sarmayenin genel çıkarları sürdürülebilir.

Bu yaklaşıma, birinci olarak devlete, ileriyi görme ve karar verebilme yeteneğini yükleyen ve bir özne olarak eylem yapan nitelik verdiği için itiraz edilmektedir. İkinci olarak bu yaklaşım devletin işlevini belirleyen faktör olarak çeşitli sermaye kesimleri arasındaki antagonizmaları aldığı ve karşıt sınıf üzerindeki egemenliğini gözardı ettiği için itiraz edilmektedir. Son olarak da tarih-dışı bir yaklaşım oluşu, yani tarihin itici gücü olarak temel sınıflar arasındaki (kapitalizmde proletarya - burjuvazi) sınıf çelişkisini tarihsel bir süreç içinde ele almadıkları gerekçesiyle itiraz edilmektedir.

F. Alman ekolünün ikinci çizgisi devlet sorununun, toplumun görüntüler düzeyinde anlaşılabildiğini, kapitalist ilişkilerin içeriği ile değil tersine bu ilişkilerin görünüş biçimi ile açıklanabileceğini ileri sürer. Başka bir deyimle bu çizginin merkezi tezi; devletin ancak burjuva toplumunun yüzeyindeki biçimlerinden yola çıkılarak anlaşılabileceğidir. Bu «biçim analizi» çok önemli ve ağır eleştiriler almıştır. Aslında bu Marksist yöntemin bütünüyle tersine çevrilmesinden başka bir şey değildir.

Üçüncü yaklaşım çizgisi ise kapitalist toplumun temel yapısını oluşturan sermaye ilişkilerinden yola çıkar, ve kapitalist toplumun çelişkilerinin devlet aygıtı içinde de yeniden - üretildiğini ileri sürer. Bu yaklaşım içinde devletin sermayenin genel çıkarları için ekonomik eylemlerde bulunabilmesi teorik bir sorun teşkil eder ve bu anlamda sermayenin hareket yasaları ile devletin eyleminin içeriği arasındaki mantıksal bağ kopar. Bu yaklaşım devletin işlevinin sınıf mücadeleleri bağlamında kâr oranlarının düşme eğilimlerine bir **tepki** ve bu anlamda sermaye ilişkilerinin reorganizasyonu olduğunu ileri sürer. Devlet kâr oranlarının düşme eğilimine karşı gelen eğilimleri organize eder.

Daha önce de vurguladığımız gibi, devletin ekonomiye müdahalesi üzerine yapılan tartışmalar henüz netleşmemiş ve ayrım çizgileri belirginleşmemiştir. Tartışmalarla birlikte kavramlar daha incelmekte ve hatta yeni kavramlar ortaya atılmaktadır. Başka bir deyimle Marksist tarih biliminin bölgesel bir formasyonu olan politik düzeyin teorik inşa süreci bitmemiştir.

Bütün bunlara rağmen devletin ekonomik müdahaleciliğinin analizi dört bölümde incelenmelidir.

1) Devletin tarihsel işlevleri bizatihi devletin kendi içinde değil, kapitalist birikim sürecinin ve sınıflar mücadelesinin sonucunda belirlenir. Başka bir deyimle devletin faaliyetleri kapitalist üretim tarzının çelişkili gelişim süreci içinde tahlil edilmelidir. Analiz ayrıca metropol ve bağımlı toplumsal formasyonlar ölçeğinde ilerletilmelidir.

2) Devletin gelir kaynaklarının belirlenmesi analize katılmalıdır. Vergiler artık - değerden mi yoksa emek - gücünün değerinden mi sağlanır? sorusu kapitalist üretim tarzı ve toplumsal formasyon çerçevesinde çözümlenmeli ve tarihsel süreç içinde analize tekelcilik ögesi katılmalıdır.

3) Devlet harcamalarının artık - değeri gerçekleştirdiği ve/veya ürettiği sorunu eklenlenmelidir.

4) Son olarak da devletin gelir ve harcamalarının birikim süreci ve sınıflar mücadelesi üzerindeki toplam etkisi gözönüne alınmalıdır.

(*) **State and Capital**, der., J. Holloway and S. Picciotto, Edward Arnold Ltd, 1978

KAYNAKLAR

1) Altvater, Elman; «Some Problems of State Interventionism»; **State and Capital**'ın içinde

2) Blauke, B.; Jurgens, U.; Kastendiek, H; «On the Current Marxist Discussion on the Analysis of Form and Functions of the Bourgeois State»; **State and Capital**'ın içinde

3) Bodenheimer, T; «Poverty of the State»; **Monthly Review**, Kasım 1972

4) Booddy and Crotty; «Class, Conflict and Macro Policy», **URPE**; 1975

5) Braunmuhl, C. Von; «On the Analysis of the Bourgeois Nation State Within the World Market Context», **State and Capital**'ın içinde

6) Foley, D.K.; «State Expenditure», **Journal of Public Economics**; Nisan 1978

7) Fine, Ben; Harris, Laurance; «Debate on the State Expenditure»; **NLR**; 78 (1976)

8) Fine, Ben; Harris, Laurance, «State Expenditure in the Advanced Capitalism»; **NLR**; 92 (1975)

9) Fine, Ben; Harris, Laurence; «Controversial Issues in Marxist Economic Theory»; **Socialist Register**, 1976

10) Gerstenberger, Heide; «Class Conflict, Competition and State Function»; **State and Capital**'ın içinde

11) Goldscheid, Rudolf; «A Sociological Approach to the Problem of Public Finance»; **Classics in the Theory of Public Finance**; Ed. R. Musgrave and A. Peacock.

12) Gough, II.; «State Expenditure in Advanced Capitalism»; **NLR**, 92 (1975)

13) Habermas, Jurgen; «Reply to Müller and Neusüss»; **Telon**; No: 25; Sonbahar 1975

14) Hirch, Joachim; The State Apparatus and Social Reproduction»; **State and Capital**'ın içinde

15) Holloway, John; Piciotto, Sol; (Der); **State and Capital**; Edward Arnold ltd., 1978

16) Mattick, P., **Marx and Keynes**; Boston, Sargent, 1969

17) Müller, W.; Neusüss, C.; «The Illusion of the State Socialism»; **Telos**, No: 25, Sonbahar 1975

18) Mosley, Hugh; «Is there a Fiscal Crissis of the State,»; **Montly Review**, Mayıs 1978

19) O'Connor, James; **The Fiscal Crisis of the State**; St. Martin's Press; New York; 1973

20) Offe, Claus; «Further Commenti on Müller and Neusüss», **Telos**; No : 25, Sonbahar 1975.

21) Poulantzas, N., **Political Power and Social Classes**, NLB, 1973

22) Reichelt, Helmut; «Some Comments on Hallow and Huisken's Essay 'On the Problem of the Problem of the Deprivation of the State'»; **State and Capital**'ın içinde.

23) Ros, Stephen; «On Classifying State Expenditures», **URPE**, Vol. 9; No : 4, 1977

24) Yaffe, D; «The Marxian Theory of Crisis, Capital and the State»; **Economy and Society**; Vol : 2; No : 2; 1973

DEVLET HARCAMALARI

Giriş :

Günümüzde, kapitalist ekonomilerin işleyişinde devlet harcamalarının önemli rolü vardır. Devlet harcamalarının yaygınlaşması, kapitalist ekonomide tekellerin egemen hale gelmesiyle eş zamanlıdır. Özellikle, kapitalizmin dünya çapında devrevi bir buhrana girdiği 1929-33'de, kapitalist devlet, uyguladığı yeni ekonomi politikasıyla ekonomiye etkin hiçimde müdahale etmeye başlamıştır. Bu müdahelenin yöntemleri başlıca gelir ve harcama politikalarıdır.

Geçmişte, devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıkan ve devletin sadece adalet, savunma, bayındırlık gibi işlerde faaliyet göstermesini savunan klasik burjuva iktisat teorisinin yerini artık devletin ekonomiye etkin müdahalesini savunan Keynes'ci iktisat teorisi almıştır. Burjuva iktisatçıları, değişen ekonomik koşulları gözönüne alarak teorik düzeyde gereken değişiklikleri yapmışlardır.

Kapitalizmde, gerek serbest rekabetçi dönemde, gerek tekelci dönemde devlet harcamalarının işlevini ve tekelci dönemde, harcamaların, sistemin kendini yeniden üretebilmesi açısından vazgeçilmez bir unsur haline gelmesini açıklamadan önce, marksist devlet teorisine kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Kapitalist toplumda, son çözümlemede, «Devlet, yönetici sınıfların artık - değerin zorla elde edilmesi sürecine (yani kapitalist sömürüye) boyun eğmesi için işçi sınıfı üzerindeki egemenliklerini güvence altına almalarını sağlayan bir baskı «makinası»dır.» (1) Ancak devletin yönetici sınıflar elinde bir baskı aracı olması, onun yönetici sınıfların her isteğini yerine getiren bir araç olması anlamına gelmez. Kapitalist devlet, göreli özerk bir kimliğe sahip olup, egemen sınıfların politik çıkarlarını temsil eder ve sınıf mücadelelerinin alanının içinde yer alır. Egemen sınıfların içinde çeşitli kesimlerin olması, kendilerini politik bir güç olarak örgütlemede yetersizlikler yaratır ve ortak, uzun dönemli çıkarlarını temsil edecek bir «dış» kuruma gerek vardır. Ayrıca, özellikle burjuva demokrasisi bağlamında egemen sınıfların yönetilen sınıflar karşısında politik birliğinin sağlanması gereklidir. Bu iki faktör, kapitalist devletin aynı anda, hem egemen sınıf (lar) ı politik bir güç olarak örgütlemesine, hem de yönetilen sınıfları politik olarak örgütsüzleştirmesine yol açar. Bu iki faktör, devletin egemen sınıflardan göreli özerkliğini getirmektedir : İlkinde, ortak çıkarları temsil etmek, ikincisinde «ulusal birliğin» temsilcisi görümünü sağlamak için. Bu nedenle, kapitalist devletin göreli özerkliği yapısal olarak belirlenen bir özelliktir.

Devletin göreli özerkliği, devletin, o andaki somut konjonktüre bağlı olarak egemen sınıflar içindeki kesimlerden birinin ekonomik çıkarları aleyhine veya lehine, politik sınıf çıkarlarını korumak için müdahale etmesine yol açabilir. Ancak bu müdahale, kapitalist üre-

(1) L. Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, s. 32, Birikim Yay.

tim tarzının genel ekonomik yasalarına uyarlı olmalıdır.

Politik sınıf mücadelesi, herhangi bir devletin göreli özerkliğinin derecesini belirler. Devlet, daha kapitalist üretimin ilk ortaya çıkış döneminden itibaren ekonomiye burjuvazi lehine müdahale eder. «Doğum halindeki burjuvazi, devletin sürekli müdahalelerinden vazgeçmez; ücreti 'ayarlamak', yani sermayenin çoğalma ihtiyaçlarının gerekli kıldığı sınırlar içinde tutmak, işgününü uzatmak ve bizzat işçinin kendisini normal bir bağımlılık durumuna sokmak için bunlardan yararlanır. Bu ilk birikim denilen olayın temel bir unsurudur.» (2) Devletin, istikrazda bulunarak, borçlanması, borç verenleri kısa zamanda zengin yaparken «... bir sihirbaz değneği dokunurcasına, başıboş duran paraya bir çoğalma gücü kazandırır ve böylece onu sermayeye çevirir; hem de bunu, parayı sanayi ve hatta tefecilik alanına yatırılması halinde katlanmak durumunda kalabileceği zahmet ve tehlikelere maruz bırakmaksızın, yapar.» (3) devletin uyguladığı himayecilik, sanayi için gerekli ilk sermayenin kısmen doğrudan doğruya devlet hazinesinden gelmesini sağlar. «Himaye sistemi fabrikatör imal etmeye, bağımsız işçileri mülksüzleştirmeye, ulusal üretim ve tüketim araçlarını kapitalize etmeye, ortaçağ üretim biçiminden modern üretim biçimine geçişi zorla kısaltmaya yarayan suni bir araçtı.» (4) Devletin gelir politikalarından olan borçlanma yöntemi ile harcama politikalarından olan himayecilik yöntemi, sermaye birikimini hızlandırıcı yönde müdahaleler olmuştur.

(2) K. Marx. **Kapital**, Cilt 1-2, Oday Yay., s. 554.

(3) K. Marx, **Kapital**, Cilt 1-2, Odak Yay., s. 577.

(4) K. Marx, a.g.e., s. 581.

Kapitalizm çerçevesinde devletin ekonomik bir araç olarak kullanılmasının altında yatan ilkeleri Sweezy şöyle özetliyor: «Devlet herşeyden önce kapitalizmin gelişmesinin ortaya çıkardığı güçlüklerin çözümünde faaliyete geçer. İkinci olarak, devlet gücünün serbestçe kullanılması eğilimi kapitalist sınıfın çıkarları sözkonusu olunca çok güçlüdür. (*) Ve son olarak da taviz vermeme durumunun sonuçları, tüm olarak sistemin düzenliliği ve işlemesi açısından yeterli derecede daha tehlikeli ise, devlet işçi sınıfına taviz vermekte kullanılabilir.» (5)

Gerek birikim sürecinin emperyalizm döneminde olgunlaşmakta olan çelişkilerine müdahale ederek kârlı sermaye birikiminin koşullarını hazırlamak, gerek kapitalist üretim ilişkilerini yeniden üretmek için çeşitli toplumsal sınıfların kendine bağlılığını ve desteğini yaratacak toplumsal uyumu sağlamak için kapitalist devletin harcamaları tekelci dönemde, giderek artmaktadır.

(*) Burada anlatılmak istenen, devletin kapitalist sistemin genel çıkarlarını karşısına çıkarak, bir kısım hatta tüm kapitalistlerin o somut konjonktürdeki çıkarlarının karşısına çıkarak, işçi sınıfına tavizler verebilmesidir.

(5) Sweezy, «Emperyalizm», **Çağdaş Kapitalizmin Bunalımı**, Sweezy, Baran Magdoff, Bilgi Yay., s. 24.

Kapitalizmin eşitsiz gelişim yasasına bağlı olarak, hem ülkeler arasında hem de endüstriyel sektörler arasında farklı gelişim hızlarının olması, kapitalist devletlerin kendi yerli sermayelerine destek olmak, ve de durumu kötüleşen endüstrilerde iflasları önlemek için müdahalelerde bulunmasına, kamu fonlarını borç olarak vermesine, prim ve teşvik uygulamalarında bulunmasına ve gerektiğinde kârlı olmayan işletmeleri devlet mülkiyetine geçirmesine yol açar. Lenin, «Kapitalist toplumda devlet tekeli, şu veya bu sanayi kolundaki iflasın eşiğine gelmiş milyonerlerin gelirlerini çoğaltmak ve teminat altına almak için bir vasıtadan başka bir şey değildir.» demektedir. (6)

Kapitalist toplumda, sermaye birikiminin koşullarının hazırlanması için gerekli olan devlet harcamalarının kategorileştirilmesinde, O'Connor'un yaptığı kategoriler temel alınmıştır. (7)

Toplumsal sermaye, kârlı özel birikimin gerektirdiği harcamalar olup, toplumsal yatırım ve toplumsal tüketim biçiminde ikiye ayrılır. **Toplumsal yatırım**, emeğin üretkenliğini artıran ve kâr oranını yükselten proje ve hizmetler olup, Marx'ın sabit sermaye kategorisine karşılık gelmektedir. Örnek olarak, yollar, hava alanları, limanlar, vb. altyapı yatırımları, elektrik gaz, su ve madenciliğe ilişkin yatırımlar verilebilir. Toplumsal yatırım harcamaları, tekelci sermayenin gerek-sindiği mal ve hizmetlerin kendilerine sürekli ve en düşük fiyatlarla ulaşmasını sağlar. Bu yatırım projelerinin şirketlerin kendi kaynaklarını aşması ve mali riskleri taşıması, bunların devletçe üstlenilmesine yol açar.

Marx'ın değişken sermaye kategorisine karşılık düşen **toplumsal tüketim** ise emek gücünün kendini yeniden üretim maliyetini azaltan ve böylece kâr oranlarını yükselten proje ve hizmetlerdir. Kollektif biçimde tüketilen, sağlığa ve çocuk bakımına yönelik tesislerin kurulmasının yanısıra, yaşlılık, işsizlik ve sağlık sigortaları toplumsal tüketime örnek verilebilir. Ayrıca, eğitim sisteminin her düzeyinde, öğretime ilişkin hizmet harcamaları bu kategoride ele alınabilir. Bu kategoriye giren hizmetlerin devletçe yerine getirilmesi için işçi sınıfının uzun bir mücadeleden geçtiği, gözden ırak tutulmamalıdır.

Devlet harcamaları içinde yer alan **toplumsal masraf** kategorisi, toplumsal uyumu sağlamak için gerekli proje ve hizmetler olup, devletin kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretilmesinde yardımcı olmasını sağlar. Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki «refah devleti» anlayışı bunun bir örneğidir. Ayrıca, toplumsal tüketim kategorisinde yer alan hizmetler de bu kategori içinde değerlendirilebilir. Özellikle batılı ülkelerde, son yıllarda işsizliğin artmasına koşut olarak geliştirilen işsizlik sigortası, işsizliğin yaratacağı toplumsal patlamayı önlemeye yöneliktir. Bu kategori, kapitalist devletin varlığının gerekliliğini vurgulayan savunma, adalet, iç güvenlik gibi işlevlerin yerine getirilmesine yönelik harcamaları da içermektedir.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde «refah devleti» anlayışına koşut olarak geliştirilen bir diğer olgu, silah sanayiinin, kapitalist devlet tarafından, tekelci sermayenin kârlarını

(6) Lenin, **Emperyalizm**, Sol Yay., s. 42.

(7) James O'Connor, **The Fiscal Crisis of the State.**

artırmak üzere geliştirilmesidir. Silah sanayiinin ürünlerinin devlet tarafından satın alınması, tekelci sermaye için sürekli pazar garantisi sağlamakta ve üretilen silahlar, emperyalist sistemin çıkarları doğrultusunda, ulusal kurtuluş mücadelesi veren halklara karşı kullanılmaktadır.

Kapitalizmin yukarıdan aşağıya inşa edildiği bağımlı kapitalist ülkelerde, sermaye birikimi yetersizdir ve devlet harcamalarının ekonomi içinde çok önemli yeri vardır. Hatta bağımlı ülkelerde, devlet yatırımlarının toplam üretim içindeki payı, gelişmiş kapitalist ülkelerde olduğundan çok daha fazladır. Soruna Türkiye özelinde bakıldığında, 1923'den bu yana izlenen iktisat politikası, devlet harcamalarının devlet eliyle kapitalist yetiştirmek üzere kullanılması biçiminde olmuştur. 1930'lardan sonra uygulamaya konan devletçilik politikası bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Toplumsal Yatırım Harcamaları

Cumhuriyetin ilk yıllarında, iç pazarın genişlemesi ve bu pazarın ulusal sermayenin eline geçmesi yolundaki engelleri ortadan kaldırmak; yerel burjuvazinin girişimciliğinin geliştirilmesi ve ülke ekonomisindeki yerini güçlendirmesi için gerekli koşulları hazırlayabilecek tek güç niteliğinde olan devlet, alt yapı harcamalarına önem vermiştir.

Alt yapı harcamalarına pazarın genişletilmesi amacıyla ilkönce ulaşım sektöründen başlanmıştır. Bu harcamalar özellikle demiryollarının yapımında yoğunlaşmıştır. Örneğin 1930 bütçesinin % 15.2'si özellikle demiryolu harcamalarına ayrılmıştır.

Yeterli bir pazarın oluşturulması çabalarıyla birlikte devlet eliyle büyük fabrikalar kurulmaya başlanmış, bunların yanısıra «özel kesimin» yatırıma yönelmesi için devlet her türlü özendirici tedbiri almıştır. Bunlar yüksek gümrük duvarları, ucuz kredi, hammadde ve makina sağlama hatta yatırım yapacaklara bedava toprak dağıtma gibi tedbirlerdi. Bütün bu tedbirlere rağmen «özel sektör», sermaye birikimini savaş yılları sırasında «ticaret»ten ve devlet ihalelerinden elde etmiştir. Bu sayede yatırımlar yapmaya başlayan «özel sektör», diğer taraftan uluslararası tekelci sermaye ile de bağlarını güçlendirmiştir. «Özel sektör»ün sermaye birikiminin belirli bir aşamaya ulaşması sonucunda, liberal görüşü savunan DP iktidara gelmiştir.

DP ilk yıllarında devlet harcamalarını kısmayı denemiş fakat bunun «özel kesim»in yararına olmadığı ortaya çıkınca katma bütçeli idarelerin harcamalarını yükselterek kamu harcamalarını daha da arttırmıştır. Bu dönemde özellikle karayolları yapımı ve Devlet Su İşlerinin faaliyetleri artmıştır.

1950 den sonra devlet yatırımlarının nitelikleri de değişmiştir. Yatırım ve tüketim malı üreten kesimler «özel kesim»e bırakılırken devlet ara malı üretimine yönelmiştir.

Aşağıdaki çizelgenin incelenmesinden de anlaşılacağı gibi devlet sektörünün toplam imalat sanayiindeki nisbi önemi giderek düşme eğilimindedir. Bunun yanı sıra imalat sanayi içindeki işlevi de değişmiştir. 1950'de tüketim mallarının % 52.1'ini üreten «kamu kesimi» «özel kesimin» bu alana yatırım yapmaya başlamasıyla ağırlığı ara malı üretimine vermiş ve böylece ucuz girdi sağlayarak «özel sektörün» kâr oranını arttırma işlevini sürdürmeye başlamıştır. 1963 - 73 döneminde yeni girişilen yatırımlarda da bu amaç açıkça görülmektedir. Bu gelişme süreci emperyalizmin 2. Paylaşım Savaşı sonrasındaki ekonomik stratejisiyle uyumlu olmuştur. Uluslararası tekelci sermaye bağımlı ülkelerdeki yerli sermaye ile ortak yatırımlara başlamış, bu ülkelerde tüketim malları ve montaj sanayinin gelişmesine olanak tanımıştır. Doğaldır ki devlet sektörü tüketim malları üretimi «özel sektöre» bırakacak ve ara malı üretmeye başlayacaktır. Etkin gümrük denetiminden kaçmak için montajcılığın geliştirilmesine bağlı olarak, «özel sektör»ün yatırım malı üretimindeki payı artmıştır.

Çizelge I: Kamu Kesiminin İmalat Sanayiinde Nisbi Önemi (%)

	1950	1963	1967	1973
Tüketim Malı	52.1	38.7	48.7	33.1
Ara Malı	36.3	60.9	58.2	52.5
Yatırım Malı	73.6	34.0	23.7	16.7
Toplam İmalat Sanayii	50.5	44.1	47.9	36.8

Kaynak: Uğur Korum, Türk İmalat Sanayi ve İthal İkamesi; Bir değerlendirme, Tablo IV. 5, s. 64

Aşağıdaki çizelge de dediklerimizi doğrulamaktadır.

Çizelge II. Yatırımların, Tüketim Malı, Ara Malı, Yatırım Malı Sektörlerine Göre Dağılımı

	1963	1967	1973
Tüketim Malı	29.7	21.3	9.9
Ara Malı	53.2	63.8	86.1
Yatırım Malı	17.1	15.0	4.0

Kaynak: Uğur Korum, a.g.e., s. 64

Devletin yaptığı yatırımlarda şu özelliği görmekteyiz. Ara malı niteliğindeki malların üretimine ağırlık verilmiştir. Üretilen malların fiyatları da çok düşük tutularak «özel sektöre» kaynak aktarılmıştır. Bu bağlamda «Kamu İktisadi Teşebbüsleri» (KİT) önem kazanmaktadır. KİT açıkları denilince genellikle KİT'lerin yıllar itibariyle zararlarından kalkılarak «özel kesime» kaynak aktarmaları kanıtlanmaya çalışılmaktadır. Bu yanlış olmamakla birlikte büyük ölçüde eksiktir. Çünkü zararların içinde görülmemekle birlikte birçok malın fiyatını devletin tespit etmesi yüzünden «görev zararı» da doğmaktadır. Görev zararlarının kuruluş açısından devletten alacak niteliğinde olduğu düşünülerek sözkonusu kuruluşun bilançodaki zararını artırmadığı kabul edilir. Gerçekleşen zarar bilançodaki zararın üstüne görev zararının eklenmesiyle bulunur. Çünkü o faaliyet döneminde görev niteliğinde de olsa bir zarar doğmuştur.

KİT'lerin bu açıklarını kapatmak için büyük ölçüde bütçe ve Sosyal fonlardan yararlanılmaktadır.. Bütçe gelirlerinin % 80'i ise emekçi halktan sağlanmaktadır.

Çizelge III - Yıllar İtibariyle KİT'lere Bütçe ve Sosyal Fonlardan Sağlanan Kaynaklar (Milyon TL)

	1974	1975	1976	1977
Bütçe	5.660	9.000	10.000	18.000
SSK	2.318	2.500	5.000	13.000
Emekli Sandığı	—	500	2.500 (*)	3.000 (*)
Meyak	600	750	—	—

(*) Sosyal Fonlar (Emekli Sandığı + Meyak)

Kaynak: KİT ve İştirakleri Yıllığı

KİT'lerin zararlarının karşılanma biçimi emekçi halktan sağlanan fonların tekelci sermayeye ne şekilde aktarıldığını göstermektedir.

Toplumsal Tüketim Harcamaları

Türkiye'de son yıllarda, genel ve katma bütçelerdeki sağlık, eğitim, sosyal güvenlik ve yardım hizmetlerinin payı gittikçe azalmaktadır. Toplumsal tüketim harcamaları kapsamına giren eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik harcamalarının 1978 Bütçesinde de mutlak olarak arttığı halde göreli olarak azaldığı görülmektedir.

Çizelge IV - Ödeneklerin Fonksiyonel Dağılımı (%)

	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Sosyal Hiz.	23.86	25.47	22.81	23.26	19.81	18.20
Genel Bütçe	20.12	21.22	18.90	19.54	16.27	14.70
Katma Bütçe	3.74	4.25	3.91	3.72	3.53	3.50

Kaynak: Sayıştay Denetçileri Derneği Meslek Dergisi, Kasım 1978 Özel Sayı, s. 21

Eğitim ve sağlık alanlarında çarpıklık ve yetersizlik gözlendiği gibi nüfusun büyük bir bölümü de sosyal güvenceden yoksundur. Büyük bir emekçi kesiminin sağlık, işsizlik ve yaşlılık sigortası, tarım kesimi emekçilerinin ise sosyal güvenceleri yoktur.

Türkiye'de kapitalizmin gelişim süreci içinde işçi sınıfının mücadelesi içindeki tüm eksiklik ve yetersizliklere karşın toplumsal tüketim harcamalarında belli bir artış olmuştur. Bu artış egemen sınıflar içindeki belli bir kesimin zararına bile olsa, bir bütün olarak burjuvazinin yararınadır. Bu gibi hizmetlerin devlet tarafından ücretsiz olarak çalışanlara sağlanması, işgücünün kendini yeniden üretim maliyetini düşürerek genelde tüm kapitalistlerin işine yarayacaktır. Eğitim harcamalarının artması Türkiye'de kapitalizmin kendi gereksinmelerine uygun işgücünün oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Eğitilmiş insangücü ve kalifiye işçi gereksiniminin karşılanması dışında mevcut sistemin ideolojik düzeyde yeniden üretimi amacı da güdülmektedir.

Sosyal sigorta harcamalarının GSMH içindeki payı son derece düşüktür. Sosyal hizmetlerin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı harcamaları içindeki payı 1977 yılında % 6.6 olmuştur. Halbuki Sosyal güvenlik örgütlerinin prim gelirleri yurtiçi tasarrufların % 21.6 sını oluşturmaktadır.

Toplumsal Masraflar

Toplumsal masraflar kapitatalist üretim için gerekli olmadığı halde kapitalist üretim ilişkilerinin devamlılığı için zorunlu harcamalardır. Bu harcamalar sabit maliyet niteliğinde olup, belirli bir büyüklüğe ulaştıktan sonra artışı yavaşlar. Çünkü sorun, yeni örgütler kurmakta değil kurulmuş olan örgütlerin daha verimli çalışmasını sağlamakta yoğunlaşmaktadır. Bu amaçla harcamalar belirli bir noktaya kadar hızla yükseldikten sonra artış hızı yavaşlar hatta diğer harcamalara kıyasla azalır.

Çizelge IV - Fonksiyonel Tasnife Tabi Kamu Harcamalarının Beşer Yıllık Ortalamalar Halinde GSMH içindeki payı (%)

	Genel İdare	Güvenlik
1927 - 1931	5.2	4.4
1932 - 1936	8.9	5.8
1937 - 1941	8.9	10.2
1942 - 1947	5.8	6.9
1948 - 1952	6.9	5.7
1953 - 1957	3.6	5.0
1958 - 1962	3.8	4.3
1963 - 1967	3.7	4.7

Kaynak: İzzettin Önder, Türkiye'de Kamu Harcamaları 1927 - 1967.

Çizelgeden de görüldüğü gibi Genel İdare harcamaları 1948 - 1952 dönemine kadar yükselmiş bu tarihte optimum seviyeye gelinmiş ve bu tarihten sonra sürekli olarak azalmıştır.

Genel idare harcamalarının, çizelgeden de görüldüğü gibi 1948 - 52 dönemine kadar yükselmesi ve bu tarihten sonra azalması, bu idari mekanizmanın yeterince büyümesi ve artık kararlılığa ulaşması biçiminde değerlendirilebilir.

Başlıca savunma harcamalarını içeren güvenlik harcamalarında ise II. Dünya Savaşı dönemine rastlayan 1937 - 41 dönemi dışında önemli bir değişme olmamıştır.

TÜRKİYE'DE DEVLET GELİRLERİ

GİRİŞ

Her üretim tarzında emekçi sınıf ve tabakaların üzerinde hakim sınıfların baskı aracı olan Devletin, harcamalarının karşılanması ve yine Devlet aracılığı ile hakim sınıflara değer aktarımını gerçekleştirmek amacıyla, devletin gelir kaynaklarına gereksinimi vardır. Bu kaynaklar içinde de en büyük payı vergiler sağlamaktadır.

Devlet gelirleri içinde ağırlık olarak en yüksek oranı oluşturan vergi devletin «sosyal adaleti sağlamak, kalkınmayı hızlandırmak, yurdun geri kalmış bölgelerinde kalkınmayı gerçekleştirmek» vb. aracı olarak tanımlanmakta, böylelikle **gerçekte yerine getirmekle yükümlü olduğu işlevin** geniş halk yığınlarının gözünden saklanmasına çalışılmaktadır. Vergi yapısı son tahlilde sınıf yapısına tekabül eder. Devlet, sömürüye dayalı sınıf yapısı ile vergi yapısının eşitsiz içeriğini gizleyebilmek için eşit görünümlü bir vergileme biçimi düzenlemek zorundadır. Eğer devlet bu düzenleme işini yeterince yerine getiremezse «vergi isyanları» riski ile karşılaşabilir ki «vergi mücadeleleri» Marx'ın deyimi ile «sınıflar mücadelesinin en eski biçimlerinden biridir.» Dolayısıyla vergi sisteminin ideolojik olarak onayı, toplumsal birlik ve uyumun yeniden üretimi için zorunlu bir süreçtir. Örneğin, yeni vergilerin «veri adaleti ve eşitliği vb.» sloganları ile kamuoyuna sunulmasının önemi budur. Vergi sisteminin ideolojik onayı için burjuva iktisat teorisinin ileri sürdüğü «ilkeler» hep bu amaca yöneliktir: «Herkesin ödeme gücüne göre vergilendirilmesi» ilkesi, «eşitlerin eşitçe çelişmeyen vergileme» ilkesi, kapitalist sınıflı toplumun meşrulaştırılma ve rasyonelleştirme gereksinimlerine tekabül eder. Herkesin ödeme gücüne göre vergilendirlmesi ilkesi, vergi sistemindeki ayrıcalık: ve boşluklarla sermayenin büyük ölçüde vergi dışı kalmasına yol açarken, aynı zamanda vergilerle toplanan kaynakların, toplumun tüm üyelerine eşit bir biçimde harcandığı görüntüsünü yaratması ile ideolojik ve mantık dışıdır. Eşitlerin eşitçe vergilendirilmesi ilkesi de aynı derecede ideolojik bir kavramdır. Çünkü kapitalist toplum hiçbir zaman birbirine eşit olanların toplumu değildir. Eşitsiz konumda bulunan üretim araçları sahibi sınıf ile üretim araçlarına sahip olmayanların temelini oluşturduğu bir toplumdur. Son olarak teşviklerle çalışmayan vergileme ilkesi ise ideolojik içeriği en çok gözüken bir kavramdır. Eğer karlar üzerine yüksek vergiler konulur ise, girişimcilerin yatırılabilir fonları azalır, dolayısıyla yatırımlar, istihdam düzeyi ve ekonomik büyüme oranı düşer. Bu nedenle vergilendirmede girişimcileri yatırıma teşvik eden bir anlayış egemen olmalıdır. İşte burjuva iktisat teorisinin «vergileme ideolojisi» özet olarak budur. Oysa ki, devletin işlevi ekonomik, politik ve ideolojik boyutlarda toplumsal sistemin yeniden - üretimine ilişkin koşulların sağlanmasıdır. Kapitalist devletin yeniden üretim sürecine katılmasının mantığı üretimin ve birikimin sürekliliğinin sağlanması doğrultusundadır.

Günümüzde kapitalist devletin işlevi giderek yoğunlaşmıştır ve yoğunlaşmaktadır. Bu yoğunlaşma hem hakim sınıflar hem de emekçi halk açısından ele alınabilir. Hakim sınıflar bir bütünlük göstermemektedirler, kendi aralarında çelişkiler, çıkar farklılıkları söz konusudur. Bu anlamda devletin ekonomiye müdahalesi, hem kapitalist sermaye birikim sürecinin çelişkili gelişimini düzenlemek ve böylece çeşitli sermaye kesimleri arasında artığın yeniden bölüşülmesini sağlamak, hem de emek - sermaye çelişkisini düzen içi boyutlarda tutmak için, başka bir deyimle devletin sınıflar - üstü görünümünü yeniden - üretmek için olmaktadır. Ancak kuşku yok ki belirleyici olarak artan harcamalar ilk kesime ilişkin olanlardır. Devletin giderek artan ve pahalılaşan bu «görev» ve «sorumluluklar»nı yerine getirmede kaynaklara gereksinimi vardır. Az önce de belirtildiği gibi bu harcamaların finansmanı için en büyük kaynak vergilerdir.

Vergiler sınıflı toplumlara özgü bir olgudur. Devletin temel işlevi olan hakim sınıfların egemenliğinin korunması ve pekiştirilmesi, yasalarca düzenlenmekte ve meşrulaştırılmaktadır. Devlet gelirlerinin temel kaynağını oluşturan vergiler de yasalarla belirlenir. Vergi sistemleri tümüyle sınıflar mücadelesine ilişkin bir olaydır. Bu yapılanmayı genelde her üretim tarzında ayrı ayrı görebileceğimiz gibi, belirli somut konjonktürlerde de izlemek olasıdır.

Emekçi sınıf ve tabakalar üzerindeki ekonomik baskıyı en açık şekilde gözler önüne seren olgulardan biri de (resmi verilerden de izlenebileceği gibi) vergilerdir. Vergilerin emekçiler üzerindeki etkileri yalnız gelir düzeyini düşürmekle kalmamakta daha da yıkıcı bir yapısal etki olan **mülksüzleştirmeyi** de içermektedir. «Aşırı vergilendirme, bir raslantı olmaktan çok, bir ilkedir... Bunun, ücretli - emekçinin koşulları üzerinde yaptığı yıkıcı etkiler, burada, bizi bunun sonucu olarak, köylülerin zanaatçıların ve tek sözcükle bütün alt orta - sınıf unsurların zorla mülksüzleştirilmelerinden daha az ilgilendirmektedir.» (1) Vergilendirmeyle, Marx'ın sözünü ettiği sınıf ve tabakaların mülksüzleştirilmeleri aynı zamanda kapitalist sermaye birikim sürecine de büyük bir katkıdır.

Bu ve benzeri işlevlere sahip vergi gibi araçlara başvurulması, sistemin içinde bulunduğu kriz derinleştikçe ve sermayenin çıkmazları yoğunlaştıkça sıklaşmaktadır.

Vergilerin türleri, bileşimleri ve vergilendirme, sınıf ve tabakaların niteliği ile vergi yükünün bunlar arasındaki dağılımı, ülkenin yaşamakta olduğu somut sınıflar mücadelesi tarafından belirlenmektedir.

Bu yazıda devlet gelirleri; vergiler, vergi dışı gelirler ve kamu borçları başlıkları altında ayrıntılılaştırılarak incelenecektir.

TÜRKİYE'DE VERGİ GELİRLERİ

Devlet gelirleri içinde verginin yerine ve önemine değindikten sonra Türk Vergi Sistemine baktığımızda da aynı özellikleri yansıttığı görülür.

Çizelge I: Türkiye'de GSMH İçinde Verginin Payı

Yıl	Payı (%)
1950	11.9
1955	11.7
1960	11.0
1965	12.7
1970	15.6
1973	16.9
1976	19.4
1977	21.3

(1) Karl Marx, **Kapital**, Cilt I, s. 775.

Yeni önerilen vergi tasarısı ile bu oranın % 24'e çıkması beklenmektedir. Çizelge Türkiye'de devlet gelirleri içinde verginin payını ve giderek artan önemini göstermektedir.

Hakim sınıfların etkin bir şekilde vergilendirilmemesi, böylesi bir oranda vergi yükünün emekçilerin sırtına bindiğinin bir göstergesidir.

Vergiler; Dolaylı ve Dolaysız Vergilerden oluşur. Türk Vergi Sistemi içinde vergi gelirleri büyük oranda Dolaylı Vergilere dayanmaktadır. Dolaylı Vergiler gelir dağılımındaki farklılıkları gözardı ederek herkesin aynı oranda vergilendirilmesine yol açmaktadır. Oysa ki gelir dağılımındaki çok büyük farklılıklar sonucu, emekçilerin bu vergiyi ödemeleri, onların zaten kötü olan ekonomik durumlarını daha da sarsar. Bu anlamda da dolaylı vergilerden ezilenler emekçiler olmaktadır. Dolaysız vergilerde mekanizma farklı olmakla birlikte sonuç aynıdır. Şöyle ki; dolaysız vergiler içinde en büyük oran (1974 verileriyle % 64), gelir dağılımında % 31.9 paya sahip olan ücretlilerden Gelir Vergisi adı altında alınmaktadır.

Dolaylı ve Dolaysız Vergiler aşağıda verildiği şekilde sınıflandırılmaktadır:

Çizelge II: Dolaysız ve Dolaylı Vergiler

Dolaysız

A) Gelirden Alınan Vergiler.

I — Gelir Vergisi

II — Kurumlar Vergisi

III — Gayrimenkul Kıymet Artış Vergisi

IV — Mali Denge Vergisi

B) Servetten alınan Vergiler

I — Emlak Vergisi

II — Motorlu Kara Taşıtları Vergisi.

III — Veraset ve İntikal Vergisi.

Dolaylı

A) Mallardan alınan vergiler

I — İşletme Vergisi
II — Taşıt alım Vergisi
III — Emlak alım Vergisi vb.

B) Hizmetlerden alınan vergiler

I — PTT hizmetleri vergisi

II — Bina inşaat vergisi

III — Damga vergisi vb.

C) Dış ticaretten alınan vergiler.

I — Gümrük vergisi

II — Akaryakıt gümrük vergisi.

III — Dış seyahat harcamaları vergisi

Dolaylı ve dolaysız vergiler üzerine işçi sınıfının görüşleri şöyle belirlenmiştir:

«Vergilerin toplama şeklinde yapılacak hiçbir değişiklik sermaye ile emek arasındaki ilişkiler üzerinde önemli bir değişiklik yapmaz. Bununla beraber, iki vergi sistemi arasında tercih yapmak zorunda olduğumuz için dolaylı vergilerin tümüyle kaldırılmasını ve yerine tam dolaysız vergilerin konmasını öğütleriz» (2). Eisenach Programında vergilere yaklaşım ise «Dolaylı vergilerin kaldırılması; gelirler ve mi-

(2) Jacques Ducles, 1 Enternasyonal, s. 80

Türk Vergi sistemi içinde dolaylı ve dolaysız vergilerin oranına bakarsak;

Çizelge III

Yıl	Dolaysız Vergiler (%)	Dolaylı Vergiler (%)
1925	32	68
1930	26	74
1935	44	56
1940	47	53
1945	49	51
1950	39	61
1955	36	64
1960	42	58
1965	35	65
1970	38	62
1971	38	62
1972	39	61
1973	42	52
1974	46	54
1975	47	53

Kaynak: Maliye Bakanlığı Bütçe Gelirleri Yıllığı

raslar üzerinden tek ve artan oranlı dolaysız vergi» (3) talebi şeklinde idi.

Yukarda da vurgulamaya çalıştığımız gibi, vergiler emekçilerden burjuvaziye bir kaynak aktarma yoludur. Devlet aracılığıyla emekçilerden toplanan bu kaynaklar çeşitli yolları (faiz, kar, rant, sübvansiyon vb.) aracılığı ile hakim sınıfları arasında bölüştürülür.

Bunlara ek olarak hakim sınıflar (birçok teşviklerden yararlanmasının, vergi kaçırma ya da ödememesi konusundaki ayrıcalıkların yanısıra) vergiyi tasarruflarından öderlerken, emekçi halk ancak kendisini yeniden üretmesi için gerekli harcamalarını kısarak vergi ödemektedir.

(3) Marx - Engels Gotha ve Erfurt Programının Eleştirisi, s. 162.

Dolaysız Vergiler

Her siyasal iktidar, dayandığı sınıf ve tabakaların varlığını sürdürebilecek koşulları sağlamak ve onları pek çok yükümlülüklerden ya tümüyle ya da olabildiğince (ki bu durumu sınıf mücadeleleri belirler) kurtarmak işlevine sahiptir. Bu durum en açık hatlarıyla vergi sistemlerinde ve uygulamalarında da görülür.

Tarihsel süreç içinde dolaysız vergilerin geçirdiği evrime kısaca bakarsak; Osmanlı Döneminde toplanan vergiler,

i. Toprak vergisi

ii. Üretim üzerinden alınan vergiler

iii. Harçlar ve para cezaları

iv. «Gayri - müslim»lerden alı-

lanan ek vergiler şeklinde sınıflandırılabilir.

Toprak vergisi (aşar) % 50 ile tüm vergiler içinde en büyük oranı tutarken bunu, % 30 ile arazi vergisi, % 16 ile ağnam vergisi, izlemekteydi. Diğer bir açıdan ise, reaya gelirinin % 50'sini vergi olarak öderken, şehirlilerin ödediği vergi oranı % 10'dan, 0'a kadar inmekteydi. Bu durum tümüyle, reayanın sömürülmesine dayanan Osmanlı düzeninde vergiler aracılığı ile korunan sınıf ve tabakalar ile sömürülenleri ortaya koymaktadır.

Kurtuluş savaşının ardından kurulan siyasal ittifak (ticaret burjuvazisi, mahalli eşraf, toprak ağaları ve küçük burjuvazinin bir kesimi) ülkenin karşı karşıya bulunduğu sorunlara çözüm bulmak zorundaydı. Hazırlanan programda, Osmanlı döneminde devralınan bazı vergilerin uygulanmasına devam edilmiş, bir kısmı yeniden düzenlenerek uygulanmış, bir bölümü ise tümüyle uygulamadan kaldırılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında dolaysız vergiler arazi - bina vergisi, ile temettü vergisinden oluşmaktaydı. 1923 İzmir İktisat Kongresinde hakim sınıfların sözcüleri arasında geçen tartışmalarda toprak ağaları aşar vergisinin kaldırılmasını talep etmişler ve aşarın kaldırılmasıyla devlet gelirlerinde ortaya çıkacak olan açığın tüm sınıf ve tabakalara yüklenilmesi istenmişti. Buna karşı direnen ticaret burjuvazisine rağmen toprak aağlarının isteği kabul edilmişti. Kongreye katılan bazı aydınların 10.000 TL'yi aşan sermaye üzerinden artan oranlı (müterakki) sermaye ve miras vergisi alınması vb. önerileri ise, sermaye sahiplerince şiddetle reddedildi. 1925'de devlet gelirlerinin % 25'ini oluşturan aşar vergisi kaldırıldı. Sözkonusu verginin kaldırılması tümüyle o dönemdeki hakim sınıflar arası mücadelerin bir sonucuydu. Aşar'ın kaldırılması toprak ağalarına verilen bir taviz olmakla birlikte; bunun yanısıra Ziraat Bankası aracılığıyla kredi ve destekleme politikasının başlaması; toprak üzerindeki özel mülkiyeti yasallaştıran Medeni Kanunun çıkarılması uzun dönemde sanayi burjuvazisinin gereksinimini duyduğu kaynakların tarımdan sağlanması amacına uygun olarak, tarımda kapitalist ilişkileri geliştirmeyi de getirmiştir. Başka bir deyimle sanayinin geliştirilmesi için tarımsal üretim geliştirilmekteydi. Ancak tarım kesimine verilen bu «taviz» devlet bütçesinde açığa yol açtı. Bu açığın bir takım yeni vergilerle kapatılması zorunlu idi. Sonunda Temettü (gelir) vergisinin kapsamı genişletilerek Kazanç Vergisi haline dönüştürüldü. Kazanç Vergisi; özel şahıs şirketlerini, sermaye şirketlerini, genel, katma ve özerk bütçeli daire ve kurumların, gerçek kişilerin ticari ve sınai kazançlarını, serbest meslek kazançlarını, ücret gelirlerini ve arazi kazançları içermekteydi. Kazanç Vergisinin ilk uygulamasında beyan usulüne göre vergi miktarı tespit edilmekteydi. Beyan usulüna dayalı vergileme sistemi, içinde pek çok aksaklıkları da barındırmaktadır. Beyan usulü demek en özlü tanımıyla, kişinin (gerçek ya da tüzel kişi) kendi kendisini vergilendirmesi anlamına gelir. Bu usül önceleri tüm kazanç sahiplerine uygulanırken, 1927'de yerli sanayi burjuvazinin yaratılması için ticaret burjuvazisinin desteklenmesi anlamında, sadece şirketler için geçerli kılındı. Diğer mükellefler için ise götürü usule göre vergilendirme sistemi getirildi. Ancak bu yeni yapının da beklenen vermemesi üzerine 1934'de, 1950'ye değin yürürlükte kalacak olan bir kazanç vergisi kabul edildi. Burada en önemli

değişiklik, gerçek usulde vergilendirilenler arasında «denge» ve «uyumu» sağlamak amacıyla beyannameli mükellefler için asgari bir vergi miktarı saptanmasıydı.

1920'li yıllarda gümrük denetiminin olmayışı, yerli burjuvazinin daha kârlı olan ticaret ve spekülasyon yolunu tercih etmesi ve pazarların darlığı yüzünden, ekonomide sermaye birikimi açısından kayda değer bir gelişme sözkonusu olmadı. 1929 Dünya ekonomik bunalımı, dünya kapitalist sistemi içinde yer alan Türkiye'ye de yansıdı. Bunalım uluslararası pazarlarda hammadde fiyatlarının düşmesiyle kendisini gösterdi, fiyatlardaki bu düşüş Türk dış satım mallarma, oradan da iç pazardaki fiyatlara yansıdı. 1929'da 155 milyon TL olan ihracat gelirleri, bunalımın sonlarında (1934) 92 milyon TL'ye düştü. Aracıların kendi kârlarını korumakta direnmeleri ve bunda da başarılı olmaları fiyatlardaki bu düşüşün yükünü pazar için üretim yapan çiftçilerin sırtına yükledi. Bu arada Dış ticaret açığının önlenmesi, yerli burjuvaziye devlet aracılığı ile yeni olanaklar yaratma vb. gibi nedenlerden dolayı Devletçilik politikası uygulamasına gidilmiştir. Bu dönemin vergilere ilişkin özelliği ise Buhran, Muvazene ve Hava Kuvvetlerine Yardım vergileri adı altında emekçilerin vergilendirilmesinin yoğunlaştırılması olmuştur.

1939'da patlak veren 2. Paylaşım Savaşı sırasında vergilendirme alanında yine, yeni ve geçici önlemlerin alındığını görüyoruz. Savaş dönemi uygulamalarından bir kısmı (Varlık vergisi, Toprak reformu yasası, Köy Enstitüleri...) mevcut hakim sınıflar ittifakı içinde 1920'lerden beri gelişmekte olan sanayi burjuvazisini, toprak ağalarını ve tefecileri tedirgin etmekteydi. Buna karşın üzerilerindeki baskılara ek olarak Milli Korunma Yasası, Toprak Mahsulleri Vergisi ile emekçiler daha da yoksullaşıyordu.

Savaş, Türkiye'ye ek mali yük olarak büyük bir ordunun beslenmesini ve yeni askeri harcamaları getiriyordu. Bu harcamaların finansmanı için piyasaya bol miktarda para sürüldü ve enflasyon yoluna gidildi. Tedavüldeki para 1938'de 219 milyon TL iken, 1944'de 944 milyon TL'ye yükseldi. İçinde bulunulan koşullar özetle, üretimin düşmesi, bazı tüketim maddelerinin ortadan kalkması, paranın değer yitirmesi, sonuç olarak da fiyatlarım hızla yükselmesiydi. Savaş döneminde spekülasyona ve karaborsaya dayanan sermaye hareketleri hızlanırken, emekçi yığınlar, özellikle de, kırsal kesimdeki emekçiler üzerindeki ekonomik ve siyasal baskılar artmaktaydı.

Bu koşullar altında devlet daha fazla müdahaleci olmuş ve sermaye birikim sürecine ilişkin işlevlerini yerine getirmiştir. Hükümet bu dönemde tedavüldeki para fazlasının çekilmesi ve yabancı sermayeyi hedef almak amacıyla Varlık Vergisini çıkartmıştır. Yasaya göre, vergi yükümlülerinin mali olanakları ve ekonomik güçleri; yörenin en büyük idari amiri, mal müdürü, Ticaret odalarını ve belediyeleri temsil eden ikişer kişiden oluşan, «halk temsilcileri» tarafından tespit edilecekti. Savaş sırasında konan vergilerden diğeri ise, Toprak Mahsulleri Vergisidir. Bu verginin matrahına göre mahsulün miktar ve değerinin % 10'u vergilendirilmekteydi. Vergi, ürünün % 10 - 12'sini Toprak Mahsulleri Vergisi adı altında ayni olarak devlete aktarıyordu. Bu durum zaten ağa, tefeci, tüccar sömürüsü altında ezilen yoksul köylüyü ekonomik açıdan

çok daha zor bir duruma soktu. Her iki vergi de çok büyük tepkilerle karşılaştı. İlki, 1943'de diğeri ise savaşın hemen ardından kaldırıldı.

1949'da Dolaysız vergiler yeniden düzenlenirken Kazanç vergisi yerine yeni bir biçimde düzenlenmiş Gelir vergisi kabul edildi. Gelir Vergisi içinde mükellefler üç kısımda vergilendirilirler;

i. Gelir vergisi

ii. Kurumlar vergisi

iii. Esnaf vergisi

Ticari ve sınai kazançları, ücretleri, serbest meslek kazançlarını, gayrimenkul sermaye iradlarını (taşınamayan mallardan elde edilen kazanç dışı gelirler), ve menkul sermaye iradlarını (taşınabilir mallardan elde edilen kazanç dışı gelirler) Gelir Vergisi kapsamı içinde vergilendirilmekteydi. Zirai kazançlar vergi dışı tutulmuş, ücret gelirleri ise muhtazar (aylık) beyanname ile gerçek usulde vergilendirilmişti.

Kurumlar Vergisi ise, sermaye şirketlerini, kooperatif şirketlerini, kamu iktisadi teşebbüslerini, ve vakıflara ait işletmelerin kazanç ve iradlarını vergilendiriyordu. Esnaf vergisi adı altında gerçek kişilerin kazançları dış alametler ve işaretler usulüne göre vergilendiriliyordu.

1950'de değişen hakim sınıflar ittifakında küçük burjuva radikaller yer almıyordu. Yerli tekelci burjuvazi, toprak ağaları, tefeci ve bezirganlardan oluşan yeni siyasi ittifak tekelci burjuvazinin yönlendiriciliğinde, devletin kapitalist ilişkilerin geliştirilmesi yönünde uygulamalara girişmesini beraberinde getirmiştir. Bu dönemde yukarıdan aşağı kapitalistleşme süreci en açık hatları ile kendini ortaya koydu. Tarımda kapitalist ilişkilerin geliştirilmesi büyük bir ivme kazandı. Uluslararası emperyalist işbölümü gereği bağımlı ülkelere yüklenen tarım sektöründe yoğunlaşma tümüyle uygulandı. Yol vergisi kaldırıldı. Zirai kazançların vergi dışı tutulma uygulaması sürdürüldü.

1953'de esnaf vergisi kaldırılarak yüksek gelirli esnaf gelir vergisi çerçevesinde vergi kapsamına alındı. Kurumlar vergisi oranı % 10 olarak sabit bırakıldı. Gelir vergisi tarifesi 1958 yılına değin değiştirilmedi. Gayri Safi Milli Hasıla içinde 1950 - 1960 döneminde vergilerin payı % 11.5'du. Devlet gelirleri borçlanmalara, dış «yardımlara», ve emekçilerden alınan vergilere dayanıyordu. Harcamalar o düzeye ulaşmıştı ki, 1950'de 277 milyon TL olan dış borçlar, 1960'da 1.138 milyon TL'ye vardı. 1958'deki devalüasyon ile, sistem içi çelişkiler derinleşti ve sistemin kendini yeniden üretememe tehlikesi belirdi.

1960 askeri darbesi ile sistem içi çelişkilerin törpülenmesi, üretimin belli bir plana bağlanması doğrultusunda adımlar atıldı. Gelir vergisi yeniden düzenlendi, tarımsal kazançlar düşük oranda da olsa vergilendirilmeye başlandı.

Planlı dönemde gelir vergisi yasasının yeniden ele alındığını görüyoruz. 1 milyonu aşan kazanç ve iradlar % 60 oranında vergilendirilirken, bunlar teşvikler adıyla tekelci sanayi burjuvazisine iade edilmekteydi. Hızlandırılmış amortisman uygulamasına (*) başlandı, kârın zarara takası 3 yıldan 5 yıla çıkartıldı. Teşvik tedbirleri ile tekelci sermaye ve diğer ittifak içi unsurlar ödüllendirilmekte ve emekçi halkın sırtından hakim sınıflara kaynak aktarımı pekiştirilerek sürdürülmekteydi.

(*) Hızlandırılmış Amortisman Uygulaması: Anonim ve limited şirketlere verilen, yaptıkları yatırımın daha büyük bir oranını yatırım miktarı tamamlanıncaya değin her yıl masraf olarak işleyerek vergi matrahını düşürebilme ayrıcalığıdır.

Planlı dönem boyunca «yeni vergiler» ve «yeni vergileme alanları» yaratılarak 5 yılık Kalkınma Planlarının ve yıllık bütçelerin finansmanı çabası içine girildi. Bu amaca yönelik olarak sık sık Vergi Reform Komisyonları yeni önerilerle ortaya çıkmaktadır. Vergilerin genel amacı bilindiğine göre, bu «yeni» vergilerin hangi sınıf ve tabakalara yükleneceğini tek tek ele almak gereksizdir.

1975 verilerine göre, dolaysız vergiler tüm vergi gelirlerinin % 45.8'ini meydana getirirken, bunun % 40'ı Kurumlar ve Gelir Vergisinden oluşmaktaydı. Bu oranın da % 77'si gelir vergisi, % 12'si Kurumlar vergisinden sağlanmaktadır. Geriye kalan kısım ise, mali denge vergisi, gayrimenkul değer artış vergisi, servetten alınan vergilerden (emlak vergisi, motorlu kara taşıtları vergisi, veraset ve intikal vergisi) oluşur. 1978'de gelir Vergisinin % 84'ü Gelir vergisinden oluşurken, % 8.5'i Kurumlar vergisi, % 7.5'i ise diğer vergilerden oluşmaktadır.

Gelir vergisi yasasına göre, sanat ve ticaretle uğraşan esnaflar, içinde motorlu nakil vasıtaları kullanmamak koşuluyla, işyeri açmaksızın geçici olarak parakende ticaret yapanlar Gelir vergisi ödemezler. Ticari, zirai ve mesleki kazancı nedeniyle gelir vergisine tabi olan kişiler ayrıca esnaf muafiyetinden ya-

Çizelge IV : Vergi Gelirleri ve Gelir Vergisi (Milyon TL)

Yıl	Vergi Geliri	Gelir Vergisi	%
1962	6.394	1.912	29.9
1963	7.857	2.241	28.5
1964	8.575	2.432	28.4
1965	9.809	2.691	27.4
1966	11.913	3.315	27.8
1967	13.993	3.979	28.4
1968	15.581	4.444	28.5
1969	18.664	5.169	27.7
1970	20.003	6.597	28.7
1971	31.424	9.544	30.4
1972	39.013	11.663	29.9
1974	65.156	22.431	34
1975	95.008	36.636	38.3
1976	127.005	46.558	37.0
1977	167.373	68.924	40.0
1978	247.244	108.800	44.0
1979 (beklenen)	320.100	156.500	41.0

Kaynak : 1979 Bütçe Gerekçesi

rarlanamazlar. Çiftçilerin ise, yıllık satış tutarı ve işletme büyüklüğüne göre küçük çiftçi kapsamına girenler vergiden muaftır. Ancak bu oran günümüz için o denli yetersiz ve anlamsızdır ki, bu muaflık hiçbir mükellefe uygulanamayacak durumdadır.

İşçi ve memurların ödedikleri gelir vergisi, ücretlerinden peşin olarak çalıştıkları işyeri tarafından kesilir. Gelir vergisinin diğer türlerinde olduğu gibi yıllık beyanname vermek bu kesimler için sözkonusu değildir. Gelir vergisi yükünün en büyük oranı giderek artan miktarlarda bu kesimler tarafından ödenmektedir.

Çizelge V: Gelir Vergisinin Çeşitli Kesimler Arasında Dağılımı

Yıl	Diğer Gruplar (*)	İşçi - Memur
1965	0.44	0.56
1966	0.43	0.57
1967	0.41	0.59
1968	0.41	0.59
1969	0.32	0.68
1970	0.34	0.66
1971	0.29	0.71
1972	0.32	0.68
1973	0.31	0.69

(*) Sermaye ve serbest meslek sahipleri, küçük üreticiler.

Sosyal Kesimler	Gelir Dağılımındaki Payı (%)	Vergi Payı (%)
Ücretliler	31.9	63.9
Sermaye ve Serbest Meslek Sahipleri	47.5	35.6
Küçük Üreticiler	20.6	0.5

Kaynak: Sayıştay Denetçiler Dergisi. sayı: 50

Buna karşılık servet gelirleri kapsamına giren Emlak, Motorlu Kara Taşıtları, Veraset ve İntikal Vergilerinin yıllara göre oranları ise,

Çizelge VI

Yıllar	**%**
1973	1.1
1974	1.1
1975	1.0
1976	0.9
1977	1.2
1978 (beklenen)	1.2

Kaynak: 1978 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi

Kurumlar vergisi ise tüzel kişilerden alınan vergilerdir. Sermaye şirketleri (anonim, komandit ve limited şirketler ile aynı niteliklerde ki yabancı şirketlerdir), Kamu İktisadi Teşebbüsler ile dernek ve vakıflara ait ekonomik işletmeler Kurumlar Vergisine tabidir.

Bugün tekelci burjuvazi çoğunlukla, anonim şirketler biçiminde örgütlenmiştir, bu anlamda da Kurumlar Vergisine tabidirler. Üretimde bulunduğu sürece İstihsal vergisi ödemekle yükümlüdür. Şirket kârlarının hisse sahiplerine dağıtılması durumunda ise, hissedarlar tarafından Gelir Vergisi ödenir.

Kurumlar Veryesinde kâr ne denli artarsa artsın, vergi oranı sabittir. Daha önce açıklanan hızlandırılmış amortisman hadlerinin uygulanması, teşvik tedbirlerinden yararlanma yani gümrük muafiyetlerinden, yatırım indirimlerinden, ihracatta vergi iadelerinden, yatırım kredilerinden yararlanma hakkına hakim sınıflar sahiptir. Ayrıca yukarda sakıncaları belirtilen beyanname usulüne göre kendi kendilerini vergilendirirler. Bu durum emekçi sınıf ve tabakalardan toplanan vergilerin bir taraftan devletin, hakim sınıfların çıkarları doğrultusundaki harcamalarını karşılamaya öte yandan da teşvik tedbirleri gibi yollarla bu sınıfları besleme amacıyla kullanıldığının göstergeleridir.

Dolaylı Vergiler

Dolaylı vergiler kapsamı içine giren vergilerden de büyük yekün tutan Gider Vergisi ve Dış Ticaretten Alınan Vergileri açıklamaya çalışacağız.

I. Gider Vergisi

Gider vergileri, gelirin ve servetin tüketim amacıyla elden çıkartılması yani, harcanması dolayısıyla alınan vergilerdir. Gider vergileri daha önce vergilendirilmiş gelir ve servetin harcama sırasında yeniden vergilendirilmesidir. Gelir ve Servet vergisi kaçakçılığına karşı konulmuş bir vergi olduğu iddia edilse bile gider vergileri tüketicilere kolaylıkla yansıtılabilen bir vergi türüdür. Bu yüzden özellikle emekçi sınıflar açısından dolaylı vergiler içinde en olumsuz olan vergi tipi gider vergisidir.

Türkiye'de vergi gelirinin büyük bölümünü özellikle dolaylı vergilerin en büyük bölümünü gider vergileri oluşturmaktadır. Türkiye'de vergi gelirlerinin yıllara göre değişimini incelediğimizde dolaylı vergilerin «istikrarlı» bir biçimde yerini koruduğunu görürüz. (% 60 dolaylarında)

Gider vergilerinde, yükümlülerin ödeyecekleri vergi miktarı, gelirlerinin tüketime ayırdıkları kısmına göre değişmektedir. Bu yüzden gider vergileri tersine artan oranlı vergilerdir. Aynı mal ve hizmeti tüketen kimselerin bu mal ve hizmetler için ödedikleri vergi tutarı mutlak rakamlarla birbirine eşttir. Ancak bu kimselerin gelirleri birbirine eşit değilse, geliri yüksek olanın ödediği verginin; gelirine oranı, geliri az olana göre düşük olacaktır. Bir kimsenin geliri azaldıkça mal ve hizmetlerin tüketimi, dolayısıyla harcamaları üzerinden ödeyeceği verginin oranı gelirine göre giderek büyüyecektir. Bu da bize gider vergilerinin ne kadar «adaletli» olduğunu açıkca göstermektedir.

Gider Vergilerinin Türkiye'deki Gelişimi :

Türkiye'de 1926 yılına kadar sistemli bir gider vergisi uygulanmamıştır. 1925 yılında Aşar'ın kaldırılması üzerine devlet bütçesinde meydana gelen açığın kapatılması için çeşitli önlemlerle birlikte bir de «Umumi İstihlak (Genel Tüketim) Vergisi» konmuştur. Türkiye'nin 1926 yılındaki idari ve mali koşulları ile teknik olanakları bu verginin uygulamasını mümkün kılmadığından, kısa bir süre sonra kaldırılmıştır. 1927 yılında bu verginin kapsamı daraltılarak çeşitli değişikliklerle 1940 yılında çıkarılan «Muamele Vergisi Kanunu» geniş istisna ve ayrıcalıklar getiriyordu. Ayrıcalıklardan en önemlisi küçük esnaf muaflığı idi. Buna göre beşten fazla işçi çalıştırmayan ve iki veya daha az beygir gücü kullanan işletmeler ayrıcalıktan yararlanıyordu. Bu da işletmelerin büyümesine dolayısıyla kapitalizmin gelişmesine engel oluşturuyordu. Bu yüzden 1957 yılında yapılan düzenlemeyle birlikte halen yürürlükte olan Gider Vergileri Kanunu getirilmiştir. Bu kanuna göre bugün kullanılan tüketim, harcama ve hizmet vergilerini aşağıdaki şekilde sınıflandırabiliriz.

A. Üretim ile ilgili vergiler:

i. Dahilde alınan ilk üretim vergisi.

ii. Akaryakıt üretiminden alınan vergiler.

iii. Tekel malları üretim vergileri (sigara, içki, çay, tuz v.b.)

B. Tüketim ile ilgili vergiler :

i. Şeker tüketim vergisi,

ii. İşletme vergisi.

C. Hizmet Vergileri :

i. Nakliyat Vergisi,

ii. P.T.T. hizmetleri vergisi,

iii. Banka ve sigorta hizmetleri vergisi.

1970 yılında «Finansman Kanunu» ile Gider Vergileri Kanununda yapılan bir değişiklikle montaj sanayine tanınmış olan ayrıcalık kaldırılmış ve kara taşıtlarının montajı ile uğraşan «sanayi» % 20-25 oranında vergilendirilmiştir.

1970 yılından itibaren uygulanmaya başlanan «İşletme Vergisi» Gelir ve Kurumlar vergilerindeki kaçakçılıkları önleyecek bir araç olarak getirilmiştir. Fakat kaçakçılık bu defa İşletme Vergisinde devam etmiştir. İşletme vergisinin oranı diğer ülkelerde uygulanan satış vergisine oranla çok yüksektir. Yüksek olmasının nedeni lüks tüketiminin vergilendirmesi amaçladığındandır. İşletme vergisinin kapsamı zaman içinde aşağıya doğru genişletildiğinden uygulamada amaçtan sapılmış ve temel tüketim mallarıda vergilendirilir bir duruma getirilmiştir.

Bir malın üretimi sırasında alınan ilk istihsal (üretim) vergisinden sonraki aşamalar vergilendirilmezken tüketiciye ulaşacağı sırada bir de işletme vergisine tabi tutulmaktadır. Aslında emekçi sınıflar açısından değişen bir şey yoktur. Yani, üretimin her aşamasının ayrı, ayrı vergilendirilmesi ile bir malın satış anında vergilendirilip ve verginin tüketiciye bindirilmesi arasında pek fark yoktur. Üstelik üretimin her aşamada vergilendirilmemesinden dolayı; hakim sınıflar içinde yer alan kesimler kârlarına yeni karlar eklemektedirler.

II. Dış Ticaretten Alınan Vergiler :

Dış Ticaretten alınan vergileri 6 başlık altında toplayabiliriz. Bunlar :

i. Gümrük vergisi,

ii. Akaryakıt gümrük vergisi,

iii. İthalde alınan istihsal (üretim) vergisi,

iv. Rıhtım resmi,

v. Akaryakıttan ithalde alınan istihsal vergisi,

vi. İthalat Damga Resmi,

vii. Dış seyahat harcamaları vergisi.

Bunlar içinde de en büyük ağırlığı Gümrük Vergisi oluşturmaktadır. 1929'a değin lozan antlaşması yüzünden gümrük denetimi yoktur. 1929'da gümrük denemi devletçe üstlenildi ve aynı yıl gümrük tarifesi yasası kabul edildi. Gümrük vergileri ithal edilen mallardan alınır ve ithalaçı tarafından ödenir. İthal edilen mallardan gümrük vergisine ek olarak bir de yurt içinde üretilen mallar için ödenen istihsal vergisine eşit ağırlıkta bir istihsal vergisi alınır. Bu vergiler uluslararası pazar mücadelesinin bir ürünü olarak ele alınmalıdır. Gümrük vergisinin varlığı zaten cılız olan yerli burjuvaziyi yüksek gümrük duvarlarıyla korumaya, onu geliştirmeye yönelik bir girişim olarak değerlendirilmelidir. Baştan dışa bağımlı olarak biçimlenmiş ve gelişmiş, bağımlı ülke burjuvazileri için bu durum daha bir önem kazanmaktadır.

Olayın bir diğer yönü de yatırımlarda kullanılacak makina, teçhizat, ve hammaddelerden ya hiç gümrük alınmaması, ya gümrük vergisi oranlarında indirim yapılması, ya da vergi ödemelerinin uzun dönem için takside bağlanmasıdır. 1964'de uygulamaya konulan 474 sayılı yasada, yatırımlarda kullanılmak amacıyla ithal edilen makina ve teçhizattan alınan gümrük vergisi'nin 5 yıllık bir süre içinde takside bağlanması öngörülmüştür.

Burada şunu belirtmekte yarar var. Gümrük vergisi konusunda sanayi burjuvazisi içindeki farklı kesimlerin farklı talepleri sözkonusu olabilir. Örneğin belli ithal mallarını girdi olarak kullanan tekeller, bu mallara uygulanan gümrük vergisinin düşürülmesini isterken bu malların benzerlerini yurt içinde üreten tekeller kendilerinin korunması için tersini isteyebileceklerdir. Ayrıca İngiltere'deki «tahıl yasa»ları örneğinde görüldüğü gibi tarım burjuvazisi veya toprak ağaları ile ler her zaman sözkonusu olabilecektir. Örneğin, dış ticaret gelirlerinin bağımlı sanayi tarafından tüketilmesi, ve sanayi sermayesine uygulanan çeşitli teşvikler, devlet gelirlerinin büyük bir bölümünü alıp götürürken, devletin tarımsal üretimi geliştirmek için yapacağı harcamalar (kredi, destekleme alımları vb.) azalacaktır. Bu ise, dolaylı bir biçimde tarımdan sanaiye kaynak aktarımını getirecektir.

Aşağıdaki çizelgede 1972-1977 yılları arasında dış ticaretten alınan vergi miktarı gösterilmişitir :

Vergi yasalarındaki bu uygulamalar emperyalist - kapitalist sistem içinde yer alan Türkiye'de de sistemin doğal bir sonucu olarak, hakim sınıflar için ayrıcalıklı uygulamayı getirmiştir.

DEVLET BORÇLARI

Devlet borçları, devletin gerek hazine işlemleri ve gerekse bütçe gereksinimleri için yaptığı iç ve dış

Çizelge VII

	1972	1973	1974	1975	1976	1977
Dış Ticaretten Alınan Vergiler	9.283.4	11.641.0	14.571.8	19.480.5	24.900.0	32.250.0
Gümrük Vergisi	2.285.3	2.270.8	3.756.8	4.796.9	6.000.0	7.900.0
Akaryakıt Gümrük Vergisi	221.1	306.7	329.0	463.5	500.0	600.0
İthalde Alınan İstihsal Vergisi	2.411.3	2.976.0	4.362.8	5.744.5	7.200.0	9.250.0
Akaryakıttan Alınan İstihsal Vergisi	2.516.8	3.083.4	3.015.8	4.147.4	5.100.0	6.300.0
İthalat Damga Resmi	1.349.9	1.625.0	2.499.9	3.668.6	5.350.0	7.200.0
Rıhtım Resmi	90.1	162.9	315.5	515.3	650.0	900.0
Dış Seyahat Harcamaları Vergisi	407.6	608.3	77.1	0.5	—	—

borçlanmalardır. Daha dar anlamıyla, devlet borçları bir maliye politikası aracı olarak dikkate alınmakta ve bunun kapsamına tahvil ihracı yoluyla yapılan borçlanmalar, bankalardan yapılan avanslar, bankalardan kısa vade ile kredi sağlanması gibi yollar da girmektedir.

Devlet borçlanmasının kapitalist üretim tarzındaki ilk tarihsel işlevi «ilk birikim»in en güçlü kaldıraçlarından birisi olmasıdır. Devlet borçları, rekabetçi kapitalizm evresinde, sermaye birikimi sürecinde, kapitalist sınıf için borç faizlerinin istikrarlı bir gelir kaynağı olması ve böylece daha riskli girişimler için fonları serbest bırakması ile önemli bir rol oynar. Ayrıca, bu borçların geri ödemeleri büyük ölçüde işçi sınıfı ve diğer emekçi tabakalar üzerinde yoğunlaşan dolaylı vergilerden sağlanan fonlarla yapıldığından, tüketim üzerinde kısıtlayıcı etkisi vardır. Kamu borçlarının gelişmesi bir taraftan devlet hazinesine parasal ve mali planlama gücü kazandırırken, diğer taraftan sermayenin, devlet veya onun ekonomi politikasını karar odaklarının (Bakanlık, ticaret mali ilişkiler, vb.) doğru etkinliğinin yayılmasına ve artmasına yol açar. Devlet borçları, son tahlilde toplumsal sermaye ve toplumsal masraf harcamalarını genişletmek için yapılır. Toplumsal sermaye harcamalarının birikim sürecini hızlandırması; istihdam, ücretler ve kârları geliştirir, sonuçta vergi kaynakları da genişler. Böylece devlet korçları dolaylı olarak finanse edilmiş olur. Aynı biçimde toplumsal masraf harcamalarının genişlemesi de toplam talebi, geliri, istihdamı geliştirdiğinden vergi kaynakları genişler ve dolaylı olarak devlet borçları finanse edilir.

Rekabetçi kapitalist dönemde, klasik görüş temsilcilerinden Hume, Montesquieu, A. Smith, Ricardo. Devlet borçlanmasını olağan üstü durumlarda baş vurulacak bir araç olarak görüyorlar, fonların devlet eliyle kötü kullanımı, devletin iflasına yol açabileceği gibi savlarla buna karşı çıkıyorlardı.

1929 Dünya ekonomik buhranını izleyen dönemde, kapitalist ülkelerde devletin ekonomiye müdahalesi kural dışı ve istenmeyen bir olgu olmaktan çıktı, tersine kapitalizmin tekelci niteliğinin tam anlamıyla egemen olması sonunda sistemin sürekliliği için bir gereklilik durumuna geldi. Gerek tekeller arası çıkar çekişmelerinin sistemi zayıflatmasını önlemek, gerekse de tekellerin gelişmesi için uygun ortamı yaratmak amacını taşıyan devlet harcamaları gitgide önem kazandı. Emperyalist yayılma politikasının ve emperyalist savaşların finansmanı da devlet harcamalarını arttırdı. Bu gelişmelerin sonunda sürekli açık verir hale gelen devlet bütçelerinin finansmanı için büyük ölçüde devlet borçlanmasına başvurulması zorunluluğu süreklilik kazandı. Buna bağlı olarak, modern, burjuva iktisat teorisi temsilcileri devletin ekonomiye müdahalesini ve bunun için gerekli olan borçlanmaları ekonomik yaşama yön ve biçim veren dinamik kurumlar olarak yorumladılar.

Devlet borçları, en genel anlamda iç ve dış borçlar olarak gruplandırılır.

İç Borçlar

19. yy. dan başlayarak devlet olarak, hem de faiz ödemeleri olarak hızla artmakta, bu da önemli oranlarda sermaye birikimini gerçekleştirmektedir. Bu süreçten yararlananlar Marx'ın «ayaklar sınıfı» olarak nitelendirdiği kesim olmaktadır. Çünkü bu kesim tahvillerin sağladığı faiz geliri yanında bu tahvilerle kolaylıkla nakit para gibi iş görmeyi sürdürebilirler. Ayaklar sınıfıyla, hükümet ve halk arasında aracılık eden bankerler sınıfı da bu süreçten yararlananlar arasındadır. Böylece devlet mali bakımdan bağlı olduğu bu kesimlere politik olarak da bağlanmıştır.

«'Mali Aristokrasi' ile, yalnızca kendi çıkarları ile hükümetin çıkarları çakışan büyük tahvil kırıcıları ve hükümet tahvilleri üzerinde spekülasyon yapanları anlamamak gerekir. Tüm modern para ticareti ve bankacılık sektörü, kamu kredisiyle çok yakın ilişki içindedir. Bu kesimlerin işletme sermayelerinin bir bölümü kolayca paraya çevrilebilen faiz geliri getiren hükümet tahvillerine yatırılmak durumundadır. Bu kesimlerin ellerindeki fonlar, yani kullanımlarında olan ve tüccarlar ile sanayicilere dağıttıkları sermaye, kısmen hükümet tahvillerinden sağladıkları gelirlerden oluşur. Tüm para piyasası, bu 'Mali Aristokrasi'nin bir parçası ve parseli altındadır, böylece her dönemde hükümetin istikrarı onlar için Musa ve peygamber ile eş anlamlıdır.» (1)

Dış Borçlar

Sermayenin merkezileşmesi ve yoğunlaşmasının sonucu olarak gelişmiş ülkelerde önemli boyutlara varan «sermaye fazlası» olgusu ortaya çıkmıştır. 20. yy. dan başlayarak sermaye ihracı büyük ölçüde devlet borçlarına yapılmıştır. Lenin'in «tefeci - emperyalizm» diye nitelendirdiği bu olgu günümüzde de önemli ölçüde sürmektedir.

Bağımlı ülkeler, gelişmiş ülkelerden finansman ve uluslararası likidite sorunu nedeniyle borç alırlar. Yeterli sermaye olmadığı için ülkede belli yatırımların gerçekleştirilmesinde yabancı ülkelerden kaynak aktarımına gidilir. Finansman

(1) K. Marx, **'Eighteenth Brumaire Of Louis Bonaparte'den** aktaran O'Connor, J., **The Fiscal Crisis Of The State**, 1973, s. 189.

sorunu bu yolla çözülür. Likidite sorunu ise çeşitli ülkelerin değişik para birimi kullanmaları nedeniyle bağımlı ülkelerin gerekli mal ve hizmetleri satın alabilmek için döviz sağlamak üzere borçlanma yoluna gitmesidir. Ancak borçlanma bir kez başladıktan sonra alınan borçların ana para ve faiz ödemeleri yeni borçların alınmasına neden olmaktadır.

Proje - Program kredileri olarak nitelenen bu borçlar faizleriyle o ülke ekonomisinin sırtına büyük bir yük olmasının yanı sıra satın alınacak mal ve hizmetlerin nereden alınacağını belirlemesiyle ülkenin kredi veren ülke ve kuruluşlara bağımlılığını arttırmaktadır. Böylece hem verilen borçtan faiz geliri elde edilmekte, hem de verilen borç, borcu veren ülkede üretilen mal ve hizmetlerin alımında kullanılmak koşuluyla verildiğinden, emperyalizm pazar sorununa belli ölçüde çözüm bulabilmektedir.

Türkiyenin' Dış Borçları

Türkiye'de dış borçların gelişimi dört dönemde özetlenebilir :

I. 1927-49 Dönemi

Devletçi bir ekonomi politikasının egemen olduğu dönemdir. 1933 Paris anlaşması ile, Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlılardan kalan 65 milyon dolarlık borcu devralmıştır. Cumhuriyet hükümeti daha «bağımsız» bir ekonomi politikası izleyebilmek için yabancıların ellerindeki şirketleri ulusallaştırmaya başlamıştır. 1947 yılına kadar cari işlemler dengesini çoğu yıllar fazla vermesiyle ulasallaştırmadan ve Osmanlılardan kalan borçlar düzenli bir biçimde ödenmiştir.

Bu dönemde seyrek de olsa dış borçlanmaya gidilmişse de, 23 yıllık bu devrede alınan 581 milyon dolar tutarındaki borçlar, Cumhuriyet dönemi toplam dış borçlarını dolar olarak % 12'sini, TL. olarak % 3'ünü oluşturmuştur. Bu dönemde alınan borçlar ikinci Paylaşım savaşının etkisiyle daha çok askeri nitelikte olmuştur. (% 59,1). Bunu % 27,7 oranıyla toplumsal sermaye harcamaları (alt yapı) yatırımlarına ayrılan borçlar izlemiştir. Bu veriler bir yandan bu dönemde Türkiye'nin Emperyalist sistemle olan politik ilişkilerinin ne denli yoğunlaştığını kanıtlarken, öte yandan ülke ekonomisinde kapitalist gelişmeye uygun bir ortam yaratma çabalarının ulaştığı boyutlara ilişkin ipuçları vermektedir.

Savaştan, emperyalist - kapitalist sistemin en güçlü ülkesi olarak çıkan A.B.D.'nin Avrupa ülkelerine Marshall Planı çerçevesinde yaptığı yatırımlar ve verdiği borçlar, 1947'de Truman doktrininin uygulanması ile Türkiye'ye de yansımaya başlamış, 1948 yılında 24 milyon dolarlık bir kredi alınmıştır. 1957'ye dek süren bu tür kredilerin hemen tamamı tarım, ulaştırma ve madencilik gibi kapitalist alt yapıyı geliştirecek ve A.B.D. Emperyalizminin o dönemde Türkiye'de kendi çıkarları için en uygun ve kârlı olanlara kullanılmıştır.

II. 1950-62 Dönemi

1949'dan başlayarak 1954'e kadar olan sürede Osmanlılardan kalan tüm borçlar ödenmiştir.

1950 yılındaki siyasi iktidar değişikliği ile, ekonominin «liberalleşmesi» Türkiye'yi zaman içinde giderek artan bir borçlanma sürecine sokmuştur.

Bu dönemde «özel sektör» de kendi yaptığı anlaşmalarla dış ülkelerden borç almaya başlamış ve devlet tarafından alınan borçların önemli bir bölümü yine «özel sektör» tarafından kullanılmıştır.

1950'de iktidarı devralan kadroyla birlikte emperyalist ülkelerle ticari ilişkileri geliştirme politasına hız kazandırıldığından ithalattaki kısıtlamalar kaldırılmıştır. Ancak, rekor düzeydeki ithalat artışına karşılık ihracat aynı oranda arttırılmadığı için dış ticaret sürekli açık vermeye başlamış, döviz rezervlerinin kısa sürede erimesine karşılık hükümet liberasyon politikasını sürdürmüştür. İthalatcıların TL. olarak Merkez Bankasına yatırdıkları borçların döviz olarak transferi yapılamadığından bu borçların sorumlusu olarak devlet görülmüştür. 1959'daki anlaşmayla 376 milyon dolarlık borcun 1971 yılına kadar tasfiyesine, faizlerin ve 1958'den sonra doğan kur farkının bütçeden karşılanmasına karar verilmiştir.

Bu dönemin sonraki yıllarında ithalat kısıtlanmışsa da, yükselen iç fiatlar ihracatın azalmasına ve dış ticaret açıklarının sürmesine neden olmuştur. Dış ticaret ancak kısa vadeli kredilerle günü gününe finanse edilebilmiştir.

IMF ile anlaşılarak kabul edilen istikrar programı sonucu Türk Lirası 1958'de % 220 oranında devalue edilmiştir. Bunun üzerine OEEC Türkiye'ye o yıl 75 milyon dolarlık kredi vermiştir. 1960 yılında Almanya 147 milyon marklık kredi ile döviz rezervlerini güçlendirecek yardımda bulunmuştur.

Bu dönemde alınan borçlar bir önceki döneme oranla % 88,4 artarak toplam 195,2 milyon dolara ulaşmış ve dış borçların GSMH'ye oranı % 15'e varmıştır. Bunun TL. sı olarak karşılığı 6.979,8 milyon liradır.

III. 1963-70 Dönemi :

Plânlı dönemde, Türkiye'nin finansman gereksinimini karşılamak üzere OECD içerisinde Türkiye'ye yardım konsorsiyumu kurulmuştur (1962).

Plânlı dönemde Türkiyenin dış kaynak gereksinimi büyük bir hızla artmıştır. Bunun bir nedeni dış borç ödemeleridir. Bu dönemde dış finansman gereksinmesinin yaklaşık % 60'ı cari işlemler açığından, % 40'ı dış borç ödemelerinden doğmuştur. Dış borçların GSMH'ye oranı bu dönemde eskisine göre bir hayli yükselmiş (% 3) ve Türkiyenin dış borçlarında bir önceki döneme oranla % 123,5 lik artış olmuştur. Konsorsiyum kredilerinin koşulları, kredi verenin devlet ya da uluslararası aracı mali kuruluş olmasına, yardımın program, proje ya da

Çizelge VIII

Yıllar	Dövizle Ödenecek (Milyon Dolar)	TL. ile Ödenecek (Milyon TL.)
1965	1081,4	3175,0
1966	1231,4	3294,7
1967	1344,1	3293,8
1968	1528,9	3184,1
1969	1704,5	3118,8
1970	1928,7	4172,6

Kaynak : Maliye Bakanlığı, Devlet Borçları Bültenleri.

yeniden finansman kredisi olmasına bağlı olarak değişmektedir. Ortalama olarak Konsorsiyum kredilerinin vadeleri 20-30 yıl, ödemesiz devre 5-7 yıl ve faiz oranı % 3 dolayındadır.

Bu dönemde Türkiye'nin dış borçlarının gelişimi yukarıdaki çizelgede gösterilmiştir :

1970 yılından sonra büyük boyutlara ulaşan dış borçlarla emperyalizmin egemenliği pekiştirilmiştir. Bu dönemde dövizde ve TL. ile ödenecek dış borçların gelişimi şöyle olmuştur :

Çizelge IX

Yıllar	Dövizle Ödenecek (Milyon Dolar	TL. ile Ödenecek (Milyon TL.)
1971	2209,7	3845,9
1972	2300,4	3740,2
1973	2654,2	3637,8
1974	2901,1	3427,5
1975	3012,3	3412,4
1976	3822,1	3417,3
1977	4410,0	3545,0

Kaynak : Maliye Bakanlığı, Devlet Borçları Bültenleri.

Son 3 yılda dış ticaret işlemlerinin 10 milyar 550 milyon dolar açık vermesi ve kapatılamaması, 1977 sonunda döviz dar boğazını had safhaya çıkarmıştır. 20 Mayıs 1978 de OECD Türkiye'ye Yardım Konsorsiyumu üyesi ülkeler ve Japonya ile imzalanan anlaşma uyarınca 814 milyon dolar dış borç, devlet borcu niteliğine dönüştürülerek ertelenmiştir. Bu tutarın ikili anlaşmalarla 1,2 milyar dolar olacağı hesaplanmıştır.

Bunun yanısıra 1978 de sağlanan döviz kaynakları 3 milyar 93 milyon dolara ulaşmıştır.

2.170,6 milyon dolar hükümetlerden
834,8 milyon dolar resmi emperyalist kuruluşlardan

283,6 milyon dolar çeşitli emperyalist finans kur kışlarından yalist finans kuruluşlarından alınmıştır.

Çizelge X (Milyon Dolar)

	Borç	Borç	Faiz	Ödenmesi Gereken Toplam Borç
1977	5.409,9	2.775,0	3.070,0	10.234,9
1978	4.979,7	2.828,6	3.190,8	11.000,0

1978 yılı içinde dövizle ödenmesi gereken borç tutarı 754,2 milyon dolarlık artış göstermiştir. Borçların;
2.042,2 milyon doları resmi emperyalist mali örgütlere (IBRD, IDA, Uluslararası Finans Kurumu v.s.)
3.665,8 milyon doları emperyalist ülke hükümetlerine (ABD, Almanya, İngiltere)

352,4 milyon doları özel emperyalist mali kuruluşlaradır.

1974'den başlayarak kısa vadeli dış borçlara başvurma Türkiye'nin dış ödeme yükümlülüklerini arttırmıştır. Kısa vadeli borçlar 1977 sonunda;

2 milyar dolar DÇM,
1,1 milyar dolar mal karşılığı dış alım,

500 milyon dolar Kabul kredili dış alım,

yani, toplam olarak 3,6 milyar dolardır.

1978 sonunda kısa vadeli borçlar toplam %100'e yakın bir artışla 7,1 milyar dolara çıkmıştır.

TL olarak ödenecek borçlar 1977 yılı sonunda ABD'ce verilen Kalkınma İkraz Fonu, Marshall Yardımı ve Tarım Maddeleri Kredilerinden doğan borçlarla 3.641,7 milyon TL ana para, 1.162,0 milyon TL faiz olarak toplam 4.803,7 milyon TL dir. 1978 Ekim sonunda 4.096,6 milyon TL ana para, 1.230,9 TL faiz olarak toplam borç 5.327,5 milyon TL dir.

Görüldüğü gibi emperyalizm, bir taraftan verilen borçların karşılığı olarak alınan faizler biçiminde emekçi sınıf ve tabakaların yarattığı değerlere el koyarken, bir taraftan da sermaye ihracını meta ihracını harekete geçiren bir araç olarak kullanmakta ve pazar sorununa bu yolla çözümler aramaktadır. Devlet borçlarının bizim gibi ülkelerde temel işlevi bağımlı sermaye birikiminin koşullarının oluşturulması ve hızlandırılmasıdır.

Türkiye'de İç Borçlar

Türkiye'de devletin iç borçlanması, çok çeşitli adlar altında, birbirinden farklı yöntemlerle yapılmaktadır. Bu karmaşık yapıyı anlayabilmek için iç borçları gruplara ayırmak ve bu gruplardaki borçlanma biçimlerini kısaca açıklamak yararlı olacaktır.

Nitelik ve işlev açısından en anlamlı ayırım kısa süreli borçlar (1 yıldan kısa süreli-dalgalı borçlar) ve uzun süreli borçlar (1 yıldan uzun süreli-konsolide borçlar) olarak yapılabilir.

Kısa Süreli (Dalgalı) Borçlar:

Bu tür borçlar ilke olarak, devletin gelir ve giderleri arasındaki zaman uyuşmazlığını gidermek, kısa süreli parasal gereksinimleri karşılamak amacıyla yapılır. Bu tür borçların ana kaynağı Merkez Bankasıdır. Küçük bir bölümü ise, ticari bankalar ile firmalardan sağlanmaktadır. Bu nedenler yüzünden dalgalı borçlar, «devletin kendi kendisinden borçlanması» olarak nitelendirilebilir. Bu borçlanma yöntemi hem devletin genel bütçe harcamaları için, hem de Kamu İktisadi Teşebbüslerinin finansmanı için kullanılmaktadır. Genel bütçe harcamaları için yapılan bu tür borçlanma Hazine (Plasman) Bonoları ve Merkez Bankasından Hazineye Kısa Vadeli Avans yöntemleriyle gerçekleştirilmektedir. Kamu İktisadi Teşebbüsleri ise bu borçlanmayı Hazine Kefaleti Taşıyan Bonolar karşılığında Merkez Bankasından sağladığı fonlarla yapmaktadır.

Merkez Bankası bu tür borçlanmalar için emisyona başvurmakta, yani banknot ihraç ederek piyasadaki para miktarını arttırmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi dalgalı borçların alındığı yıl içinde geri ödenerek kapatılması gerektiği halde uygulama böyle olmamakta, borç bakiyesi daha sonraki yıllara aktarılarak birikmektedir. Bu durumda piyasaya çıkan para geri dönmemek

te, sürekli bir finansman kaynağı haline gelmektedir. Bu olgu ise, enflasyon için uygun bir ortam sağlayan koşulların en önemlisini oluşturmaktadır.

Uzun Süreli (Konsolide) Borçlar:

1 yıldan uzun süreli olan bu tür borçlar devlet bütçesinden ödenecek olanlar ve bütçe dışı kamu sektörü borçları şeklinde iki grupta toplanabilir.

Devlet bütçesinden ödenecek olan uzun süreli borçlar, İç İstikraz Tahvilleri, İç Konsolidasyon Tahvilleri, Tahkim Edilen Belediye Borçları ve Tasarruf Bonoları kalemlerinden oluşmaktadır. İç İstikraz Tahvilleri ile borçlanma, 1960'ların başına değin belirli yatırımların finansmanı için gerektiğinde yapıldığı halde, bu tarihten sonra süreklilik kazanmış her yıl bütçe açıklarının kapatılması amacıyla 20 yıl süreli bu tür tahviller satışa çıkartılmıştır. 1970'lerde artan bütçe açıklarına koşut olarak İç İstikraz Tahvili yoluyla yapılan borçlanmanın büyük boyutlara ulaştığı görülmektedir. Bu tür borçlanmanın kaynakları bankalar, şirketler, diğer devlet kuruluşları ve kişilerdir.

İç Konsolidasyon Tahvilleri ise daha önce sözü edilen kısa süreli (dalgalı) borçların bir bölümünün zaman zaman çıkartılan yasalarla uzun süreli hale getirilmesi sonucunda oluşan borçlanma biçimidir. Bu yöntemde Kamu İktisadi Kuruluşlarının biriken kısa süreli borçları Hazineye devredilmekte, Hazine bunların karşılığında uzun süreli (örneğin 100 yıl) tahviller çıkartarak bu borçları üstlenmektedir. Bu tür tahvillerin hemen tümü Merkez Bankasının elindedir. Böylece devletin başlangıçta 1 yıl içinde ödemek üzere kısa süreli olarak aldığı borçlar yine devlet tarafından iptal edilmiş olmaktadır. Ortaya çıkan sonuç ise, bu tahvillerin temelini oluşturan kısa süreli borçlar karşılığında Merkez Bankası tarafından piyasaya sürülen paraların geri dönmemesinin yasallaştırılması olmaktadır. Tahkim Edilen Belediye Borçları Kalemi de, benzer mekanizmayla Belediye'lerin Hazineye olan birikmiş borçlarının uzun süreli hale getirilmesinden oluşmaktadır.

Tasarruf Bonosu biçimindeki devlet borçları ise, kaynağı büyük ölçüde maaş ve ücretlerden yapılan kesintilerden oluşan borçları içermektedir. 1961 yılında başlatılan ve devletin halktan zorla borç alması anlamına gelen bu uygulamanın bu niteliği 1972 yılında devlet tarafından da tescil edilmiş, bu tarihten sonra Tasarruf Bonosu adı altında yapılan kesintiler Mali Denge Vergisi adı altında yapılmaya başlanmıştır.

Bütçe dışı kamu sektörü borçlarının hemen tümünü ise, Devlet Yatırım Bankasının borçları oluşturmaktadır. Devlet Yatırım Bankasının bu borçlarının başlıca kaynağı işçi ve memurların ücret ve maaşlarından kesilen paralardan oluşan fonların biriktiği Sosyal Sigortalar Kurumu ile T.C. Emekli Sandığıdır. DYB bu kaynaklardan sağladığı fonları, Türkiye'de sermaye sahibi sınıfları güçlendirmek için başlıca araçlardan biri olarak kullanılan Kamu İktisadi Teşebbüslerine, yatırımlarını gerçekleştirmeleri için aktarmaktadır.

Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde iç borçlanmanın başladığı 1933 yılından günümüze değin gelişimi dört dönem içinde özetlenebilir.

I. 1933 - 1950 Dönemi:

Günümüzde devletin iç borçları içinde en büyük payı olan iç istikraz

(borçlanma) tahvilleri 1933 yılında «Ergani İstikrazı» adı altında Fevzipaşa-Diyarbakır demiryolu yapımının finansmanı amacıyla çıkarılmıştır. 12 milyon liralık bu borçlanma 20 yıl süreli tahvillerle yapılmıştır. 1934 yılında Sivas - Erzurum demiryolunun yapımı için 30 milyon liralık, 1941 yılında Elazığ - İran sınırı ve Diyarbakır - Irak sınırı demiryollarının finansmanı içinde 85 milyon liralık uzun süreli borçlanmaya başvurulmuştur. II. Paylaşım Savaşı nedeniyle artan askeri giderleri karşılamak amacıyla 1942'de 150 milyon liralık «Milli Savunma İstikrazı» yapılmıştır. Ayrıca 1946 yılında «Kalkınma İstikrazı» adı altında 150 milyon liralık uzun süreli tahvil satılmıştır.

Görüldüğü gibi, 1930'ların ilk yıllarında başlayan Devletçilik döneminde büyük hız kazanan devletin ekonomiye müdahalesi, devletin iç borçlanmasının da başlangıcı olmuştur. Devletçilik uygulamalarının temel amacının, özel sermaye sahiplerinin yatırım yapmaları ve böylece kapitalist ilişkilerin gelişmesi için elverişli ekonomik altyapıyı kurmak ve yaygınlaştırmak olduğu, bu dönemde yapılan iç borçlanmaların büyük ölçüde demiryolları yapımı için gerçekleşmesiyle kanıtlanmaktadır.

Günümüzde de yoğun bir biçimde süren kısa süreli borçların, konsolide edilerek uzun süreli borç haline dönüştürülmesi uygulaması da ilk kez bu dönemde başlamıştır. 1947 yılında çıkartılan 5072 sayılı yasa ile daha önce çıkartılmış bulunan Kısa Süreli Hazine Bonoları konsolide edilmiş, bunların yerine 250 milyon lira tutarında uzun süreli Hazine Tahvilleri verilmiştir.

1947 yılından başlayarak, uzun süreli iç borçlanma bütçe açıklarının karşılanması amacıyla hemen her yıl kullanılan bir araç haline gelmiştir.

Bu dönemde 1 yıldan az süreli (dalgalı) borçlanma yöntemi de yoğun bir biçimde uygulanmış, bu amaçla yapılan Hazine (Plasman) Bonoları, hazineye kısa vadeli avans, altın karşılığı avans biçiminde borçlanmalar büyük bir artış göstermiştir. Dönem boyunca yapılan uzun ve kısa süreli toplam iç borçlanmaların ulaştığı boyutlar aşağıdaki çizelgeden izlenebilir:

Çizelge XI (Milyon TL.)

(Milyon TL)

Yıllar	Uzun Süreli Borçlar	Kısa Süreli Borçlar	Toplam Borçlar
1933	158,4	27,2	185,6
1935	164,2	42,2	206,4
1937	168,9	92,0	260,9
1939	180,7	208,4	389,1
1941	183,0	519,2	702,2
1943	228,8	849,3	1078,1
1945	336,1	978,7	1314,8
1946	348,9	996,6	1345,5
1947	669,1	567,4	1236,5
1948	668,9	803,6	1472,5
1949	648,0	761,5	1409,5
1950	741,9	1025,5	1767,4

Kaynak: H. Üren Arsan, **Türkiye'de Cumhuriyet Devrinde İç Devlet Borçları**, SBF Yay., No: 133, 1961, s. 78

Kısa süreli iç borçların uzun süreli olanlara oranla çok daha hızlı bir biçimde arttığı, buna bağlı olarak da toplam borçlar içindeki payının yükseldiği görülmektedir. Dönem başında toplam iç borçların ortalama %15'ini oluşturan iç borçların payı dönem sounda % 55 dolaylarına çıkmıştır. Bu gelişme, büyük ölçüde Merkez Bankası'ndan yapılan bu borçlanmaların yıl içinde geri ödemelerinin yapılmaması, yıldan yıla birikmesi nedeniyle ortaya çıkmaktadır.

II. 1951 - 1962 Dönemi :

Kapitalist ilişkilerin «özel teşebbüs» eliyle geliştirileceğinin yönetimdeki siyasal kadro tarafından ilan edildiği bu dönemde, devletin iç borçlanmalarına ilişkin veriler bu olgunun devletin ekonomik faaliyetlerinin artmasıyla birlikte gittiğini göstermektedir. Diğer bir deyişle, sermaye sahibi sınıfların güçlenmesi, devletin ekonomiye müdahalesinin boyutlarını daraltmamakta, tersine genişletilmesini gerektirmektedir. Devletin ekonomik faaliyetlerinin kapitalist işleyişe ve sermaye girişimlerine bir alternatif değil bunları güçlendirecek araçlar olduğu 1950'lerde devlet borçlanmaları özelinde de gözlenebilmektedir.

Dönem boyunca iç devlet borçlarının gelişimi şöyle olmuştur:

Çizelge XII (Milyon TL.)

(Milyon TL)

Yıllar	Uzun Süreli Borçlar	Kısa Süreli Borçlar	Toplam Borçlar
1951	713,9	1 278,3	1 992,2
1952	744,2	1 310,1	2 054,3
1953	710,3	1 581,5	2 291,8
1954	799,3	1 637,0	2 436,3
1955	915,4	1 597,6	2 513,0
1956	1.497,7	1 894,8	3 392,5
1957	1.651,6	2 225,3	3 876,9
1958	1.627,5	2 657,2	4 284,7
1959	1.554,9	3 133,3	4 688,2
1960	1.538,3	3 342,9	4 881,2

Kaynak: H. Üren Arsan, age., s. 78:

Uzun süreli borçlanmalar dönemin ilk yıllarında yapılmıştır. 1951 yılında 60 milyon liralık, 1953'de 125 milyon liralık, 1955'de ise, 58 milyon liralık 20 yıl süreli iç borçlanma tahvili satılmıştır. Bu borçlanmaların önceki dönemde yapılan uzun süreli borçlanmalardan farkı, bunların belirli yatırım projelerinin finansmanı amacıyla değil, genel bütçe açığının kapanması amacıyla yapılmış olmalarıdır.

Dönemin ikinci yarısında, 1955 - 1960 yılları arasında ilk borçlanmanın yapıldığı 1933 yılından 1955 yılına kadar olan 22 yıllık süredekine hemen hemen eşit miktarda bir borçlanma yapıldığı gözlenmektedir. Uzun süreli borçlardaki artışın en önemli nedeni, 1955 yılında Toprak Mahsulleri Ofisinin 550 milyon lira tutarında Hazine Kefaleti taşıyan kısa süreli bonolarının uzun süreli hale getirilerek Genel Bütçe Borcuna dönüştürülmesidir. Kısa süreli borçlardaki hızlı yükselme ise, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin açıktan finansmanının artması ile Merkez Bankası tarafından Hazineye açılan kısa süreli avanslardaki büyümeye bağlıdır.

III. 1962 - 1973 Dönemi :

I. ve II. Beş Yıllık Kalkınma Planlarını kapsayan bu dönemde borçlarla ilgili resmi yayınlarda kısa süreli iç devlet borçlarına ilişkin veriler yayınlanmamaya başlanmıştır. Bu nedenle, kısa süreli borçlar arasında özellikle, Hazine kısa vadeli avansları ve Hazine kefaleti taşıyan bonoların, Merkez Bankası hesaplarından izlenebildiği kadarıyla sürekli bir artış gösterdiği bilinmekle birlikte, bu tür borçların tümü hakkında güvenilir bilgi edinilememektedir.

Uzun süreli borçların bu dönemdeki gelişimi ise aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir:

I. ve II. Beş Yıllık Planlarda ve Yıllık Programlarda bütçe gelir - gider açığının iç borçlanma tahvilleri ile kapatılacağı öngörülmüş, uygulama da bu yönde yapılmıştır. 1960 yılında «Hürriyet İstikrazı Tahvilleri»nin ihracından sonra planlı dönemin başlamasıyla birlikte, 1975 yılına değin «Kalkınma İstikrazı Tahvilleri» adı altında her yıl artan boyutlarda uzun süreli borçlanma yapılmıştır.

Toplam uzun süreli borçların en büyük kalemlerinden olan İç Konsolidasyon Tahvilleri, büyük ölçüde 1960 ve 1963 yıllarında çıkartılan 154 ve 250 sayılı yasalar gereğince Hazine'nin ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin kısa vadeli borçlarının uzun vadeli hale getirilmesi sonucunda DYB, Emekli Sandığı, SSK ve Merkez Bankasına verilen tahvillerden oluşmaktadır.

Daha önce belirtildiği gibi, ücret ve maaşlardan alınan vergi gibi zorunlu borç niteliği taşıyan Tasarruf Bonoları dönem başındaki 1,7 milyar liradan, bu uygulamanın sona erdiği 1972 yılında 7,6 milyar liraya yükselerek Genel Bütçeye dahil iç borçların en önemli unsuru haline gelmiştir.

Bütçe dışı kamu sektörü borçlanması içinde Kamu İktisadi Kuruluşları Yatırımlarını finanse etmek amacıyla DYB tarafından yapılan uzun süreli borçlanmanın 1964'de 0,9 milyar liradan, 1972'de 8,6 milyar lira gibi çok büyük bir tutara ulaştığı gözlenmektedir. Bu borçlanmanın hemen tümünün SSK ve Emekli Sandığı'na satılan tahvillerle yapıldığı gözönüne alındığında KİT'leri gerçekte çalışan kitlelerin finanse ettiği ortaya çıkmaktadır.

IV. 1973 ve Sonrası :

Üçüncü Plan belgesinde iç borçlanma konusu ilk iki plana oranla daha açık seçik olarak ortaya konmuş, devlet kesimi genel dengesinde beliren finansman açığının uzun süreli iç borçlanma ile karşılanması öngörülerek her yıl artan oranlarda iç borçlanmaya gidilmesi görüşü resmen benimsenmiştir. Üçüncü Planda iç borçlanmaya başvurulmasının temel nedeni olarak, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin kendilerine verilen yatırım hedeflerini gerçekleştirmeleri zorunluluğu gösterilmektedir. Bu zorunluluk, ürettikleri mal ve hizmetleri kullanan tekelci girişimlerin kârlılığını gözeten fiyat politikası uygulamaları yüzünden yeterli kaynak yaratmayan Kamu İktisadi Teşebbüslerine, devlet bütçesinden kaynak aktarılmasını gerektirmekte, bu aktarımın getireceği yükün yarattığı açığın karşılanmasında bir araç olarak iç borçlanmaya başvurulmaktadır.

Çizelge XIII 1964 — 1973 Döneminde
Uzun Süreli İç Borçlar
(Milyon TL)

	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972
A. Devlet Bütçesi Toplamı	9 523,3	10 169,1	13 106,1	14 596,9	15 431,0	16 377,5	17 433,0	20 957,0	23 856,7
a) Genel Bütçe Toplamı	9 504,5	10 151,7	13 090,2	14 582,6	15 418,4	16 366,6	17 424,0	20 949,9	23 851,6
— İç İstikraz Tahvilleri	601,3	720,9	1 032,6	1 629,1	2 012,6	2 377,9	2 818,4	3 237,9	6 286,4
— İç Konsolidosyon Tah.	6 994,6	6 933,3	7 205,8	7 160,6	7 112,7	7 061,4	7 340,2	7 282,7	7 379,9
— Tahkim Edilen Belediye B.	—	—	1 762,7	1 663,4	1 476,7	1 400,6	891,7	2 906,7	2 488,3
— Tasarruf Bonoları	1 756,4	2 374,5	2 968,7	3 993,9	4 685,8	5 400,3	6 244,1	7 397,4	7 592,3
— Diğerleri	151,9	123,0	120,4	135,6	131,1	126,4	129,4	125,2	104,7
b) Katma Bütçeler (DSİ) Tah.	18,8	17,4	15,9	14,3	12,6	10,9	9,0	7,1	5,1
B. Bütçe Dışı Kamu Sektörü	1 739,2	2 440,4	2 803,5	3 663,2	5 191,1	6 272,4	7 527,4	8 624,8	9 236,6
a) Devlet Yatırım Bankası	991,0	1 735,9	2 134,1	3 030,6	4 597,3	5 719,3	6 776,4	7 925,6	8 590,0
b) İktisadi Devlet Teş.	657,7	619,5	590,2	559,4	527,0	493,0	547,9	507,5	467,0
c) Belediyeler	90,5	85,0	79,2	73,2	66,9	60,1	203,1	191,7	179,6
Genel Toplam	11 262,5	12 609,5	15 909,6	18 260,1	20 622,1	22 649,9	24 960,4	29 581,8	33 093,3

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Devlet Borçları Bültenleri

Bu politika gereğince 1973'den günümüze değin iç borçlanma miktarları her geçen yıl artan bir biçim de büyümüştür. Artış hızının gittikçe büyümesinde, bu yıllarda enflasyonun çok büyük boyutlarda olmasının da payı vardır. Ancak, bu olguda temel belirleyici etken, devletin KİT'ler yoluyla ekonomiye müdahaleyi temel bir politika olarak benimsemesi ve bunun gerektirdiği finansman için iç borçlanmayı arttırmaya karar vermesidir.

1973'den sonraki iç borçlanma verileri 46. sayfadaki çizelgeden izlenebilir:

Dönem başında 9,9 milyar lira olan İç İstikraz Tahvilleri büyük bir hızla artarak 1978 sonunda 67 milyar düzeyine ulaştığı ve devletin uzun süreli iç borçları arasında en büyük kalemi oluşturduğu görülmektedir. Kısa süreli borçların Hazineye devredilerek uzun süreli borçlar haline getirilmesi uygulaması bu dönemde çok büyük boyutlara ulaşmıştır. Kısa süreli borçlardan 1975 yılında KİT'lere ait 14,3 milyar lira, 1978 yılında Tarım Satış Kooperatiflerine ait 5,9 milyar lira ve ayrıca «Özel Fon» borçlarının konsolide edilerek uzun süreli biçime dönüştürülmesi sonucunda İç Konsolidasyon Tahvilleri kaleminde büyük sıçramalar gerçekleşmiştir. Belediyelerin kısa süreli borçları için de 1977'de aynı yönteme başvurulmuştur. Kısa süreli borçların uzun süreli biçime dönüştürülmesinin bu denli sık ve kapsamı genişletilmiş olarak hemen her yıl başvurulan bir uygulama olması sonucu zarar eden devlet kuruluşlarının kısa süreli finansmanı için piyasaya çıkartılan paranın geri dönmeyen bölümü çok büyük boyutlara ulaşmakta, bu olgu da daha önce belirtildiği gibi enflasyona uygun ortamın başlıca belirleyicilerinden biri olmaktadır.

KİT'lerin yatırımlarının uzun süreil finansmanı için DYB'nin emekçilerin fonlarından yaptığı borçlanmada dönem boyunca beş kattan fazla bir artış göstererek 59 milyar liraya ulaşmıştır. Bu da daha önce anlatılan mekanizmalayla, gerçekte çalışan kitlelerin gelirlerinin bir bölümüne el konularak yapılan finansmanın ne denli büyüdüğünü göstermektedir.

Bütçe açıklarını karşılamak amacıyla 1974'de «Barış Harekatı Borçlanması Tahvilleri» daha sonra ise «Savunma Borçlanması Tahvilleri» adı altında satılan İç İstikraz Tahvillerinin alıcı gruplarına göre dağılımı devletin sermaye gruplarıyla ilişkileri konusunda bazı ipuçları vermektedir. Bu dağılım aşağıdaki çizelgede görülmektedir:

Üçüncü Beş Yıllık Plan döneminde, İç İstikraz Tahvillerinin % 32'sini bankalar, % 26'sını devlet kurumları, % 33'ünü ise kişiler almışlardır. Bankalar ve devlet kurumları kârlarından ayırdıkları yedek fonları ve olası zarar karşılıklarını bu tahvillerden satın alarak değerlendirmektedirler. Bankaların halkın küçük tasarruflarını sermayeye aktararak kâr ettikleri, SSK, Emekli Sandığı gibi devlet kurumlarının da ücret ve maaşlardan kesilen paraları kullandıkları gözönüne alındığında bu tahvillerin gerçek sahibinin çalışan emekçiler olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak, tahviller karşılığında elde edilen büyük faiz gelirlerinden emekçiler değil, onların fonlarına el koyan bankalar ve devlet kurumları yararlanmaktadırlar. İç İstikraz Tahvillerinin yaklaşık üçte birini satın alan «kişiler» başlığı altındaki grubun ise, büyük ölçüde sermaye sahibi ve rantiye tabakalardan oluştuğu bilinmektedir. Bu kesimler, emekçi sınıflardan sızdırdıkları değerleri bu tür devlet

tahvillerine yatırarak faiz geliri elde etmektedirler. Devlet de tahvil satış koşullarına kolaylıklar getirerek (istendiğinde paraya çevirebilme olanağı, devlet ihalelerinde teminat yerine geçebilme olanağı gibi...) bu kesimleri teşvik etmekte, tahvillerin faiz oranlarını arttırarak (1970'de % 9, 1974'de % 11, 1978 % 14) sermaye birikimlerine hız kazandırmaktadır.

(Milyon TL)

Uzun Süreli İç Borçlar

Çizelge XIV : 1973 Sonrasında

	1973	1974	1975	1976	1977	1978
A. Devlet Bütçesi Toplamı	26 732,8	28 106,6	48 013,3	70 639,4	88 259	118 455
a) Genel Bütçe Toplamı	26 729,8	28 106,6	48 013,3	70 639,4	88 259	118 455
— İç İstikraz Tahvilleri	9 913,8	11 594,8	18 041,6	32 584,9	47 476	67 159
— İç Konsolidasyon Tah.	7 179,5	7 506,5	21 647,1	30 477,9	13 840	25 310
— Tahkim Edilen Belediye B.	2 247,5	1 994,5	1 748,6	1 506,9	21 483	21 268
— Tasarruf Bonoları	7 286,9	6 914,4	6 479,2	5 975,5	5 368	4 629
— Diğerleri	102,1	99,4	96,8	94,2	92	29
b) Katma Bütçeler (DSİ) Tah.	3,0	—	—	—	—	—
B. Bütçe Dışı Kamu Sektörü	11 782,9	14 888,1	18 489,6	26 357,0	45 937	60 243
a) Devlet Yatırım Bankası	11 174,3	14 473,7	17 915,0	25 821,0	45 049	58 903
b) İktisadi Devlet teş.	428,7	393,1	558,2	519,8	882	1 340
c) Belediyeler	179,9	21,3	16,4	11,2	6	—
Genel Toplam	38 515,7	42 994,7	66 502,9	96 991,4	134 196	178 698

(*) Eylül sonu itibariyle

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Devlet Borçları Bültenleri Maliye Bakanlığı, Aylık Ekonomik Göstergeler

Çizelge XV : İç İstikraz Tahvillerinin Satın Alanlara Göre Dağılımı

(Milyon TL.)

Yıllar	Tahvil İhracı	Bankalar	%	Devlet Kurumları	%	Özel Şirketler	%	Kişiler	%	Satılmayan	%
1973	4 000	597,2	15	1 376,3	34	131,3	3	826,6	21	1 068,6	27
1974	6 000	521,3	9	2 263,9	38	94,9	1	1 662,6	28	1 457,3	24
1975	9 000	2 898,0	32	3 457,3	38	152,7	2	2 396,2	27	95,8	1
1976	12 000	5 632,8	47	839,2	7	352,1	3	5 175,9	43	—	—
1977	19 500	6 589,0	34	5 198,7	27	1 150,3	6	6 561,9	33	—	—
Toplam	50 500	16 238,3	32	13 135,4	26	1 881,3	4	16 623,2	33	2 621,7	5

Kaynak: DPT., 4. BYKP, Tablo 87

VERGİ DIŞI GELİRLER

Katma bütçeli idarelerin gelirleri, özel fonlar ve çeşitli gelirler ile mahalli idarelerin vergi dışındaki gelirlerinden oluşan vergi dışı gelirlerin bileşimi şöyledir :

1 — Devletçe Yönetilen Kurumlar Hasılatı ve Devlet Payları :

A — Devletçe yönetilen kurumlar hasılatı

i. Resmi basımevleri (darphane, damga basımevi vb.)

ii. Tekel safi hasılatı

B — Devlet Payları

i. Mükerrer sigorta şirketlerinden alınan (1)

ii. Petrolden devlet hakkı

C — Belli Giderler Karşılığı Gelirler

i. Kambiyo murakabesi karşılığında T.C. Merkez Bankasından alınan gelirler.

2 — Devlet Patrimuvanının Gelirleri

A. Taşınmaz mallar gelirleri

B. Taşınır mallar gelirleri

Çizelge XVI : Vergi Dışı Gelirler ile Özel Gelir ve Fonların Dağılımı (1923 - 1972)

Yıl	Vergi Gelirleri	Vergi Dışı Gelirler %	Özel Gelir ve Fonlar %
1923	86	12	2
1927	81	16	3
1933	78	6	16
1934	60	19	21
1935	58	17	25
1940	43	10	47
1941	49	8	43
1942	75	12	13
1947	68	7	25
1948	74	9	17
1949	81	10	9
1952	66	8	26
1953	75	10	15
1954	81	10	9
1958	74	21	5
1959	79	11	10
1960	75	11	14
1962	71	12	17
1965	72	8	20
1966	72	7	21
1967	69	9	22
1968	75	11	14
1969	79	9	12
1970	69	12	19
1971	77	9	14
1972	76	11	13

Kaynak; Maliye Dergisi, Eylül - Ekim 1978, s. 35

(1) Hazinenin denetlediği sigorta şirketlerini sigorta eden şirketlerden denetim karşılığı alınan pay.

C. Hazine portföyü ve iştirakleri gelirleri (2)

Vergi dışı normal gelirlerin büyük bir kısmı fazla esnekliğe sahip olmayan gelirlerdir. Çizelge XVI'dan da görüldüğü gibi, bu gelirler 1927 - 1972 yılları içinde % 9-12 arasında değişmiş ve bu farklılıkların çoğu da hükümetlerin ekonomi politikalarından kaynaklanmıştır.

Faktör Gelirleri

Devlet gelirlerinin bir başka bölümünü oluşturan ve devlet kesiminin gayri safi milli hasılaya doğrudan doğruya kattığı gelirleri ifade eden faktör gelirleri KİT'lerin kâr, amortisman ve karşılık hesapları ile konsolide bütçedeki devlet hakkı ve hisseleri, kira gelirleri ve faiz gelirleri kalemlerinden oluşmaktadır. Devletin ekonomik faaliyetlerinden doğan bu faktör gelirlerinin toplam devlet gelirlerine katkısında, 1963 - 1975 dönemi için de gerçekleştirilen önemli yatırımlara karşın, büyük bir artış görülmemektedir. Bu durum devlet işletmelerinde fiyatlandırmanın, devletin ekonomik faaliyetlerinin işlevi gereği düşük tutulmasının bir sonucudur. Özellikle sanayi kesiminde devlet işletmelerinin daha çok girdi üreten sektörlerde yoğunlaşması, bu yönde bir fiyatlandırmadan tekellerin ya da bir ölçüde aracıların yararlanmasına yol açmıştır.

Çizelge XVII

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	Toplam
PLAN							
1. Vergiler	70.9	71.7	71.8	73.4	75.1	76.6	74.0
2. Vergi Dışı N. Gelir	6.8	4.0	3.8	3.9	3.9	3.9	3.9
3. Faktör Gelirleri	13.4	16.6	18.8	19.7	19.6	20.0	19.1
4. Sosyal Fonlar	3.2	1.5	1.4	0.1	—0.9	—2.1	—2.7
5. Dış Borçlanma	5.6	6.3	4.2	2.9	2.3	1.6	3.2
TOPLAM	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
GERÇEKLEŞME							
1. Vergiler	70.9	70.9	75.8	76.6	79.8	85.6	78.2
2. Vergi Dışı N. Gelir	6.8	6.9	5.1	3.7	3.9	3.7	4.6
3. Faktör Gelirleri	13.4	13.1	10.9	9.5	4.7	2.5	7.7
4. Sosyal Fonlar	3.3	3.9	5.7	7.0	6.6	5.3	5.7
5. Dış Borçlanma	5.6	5.2	2.5	5.0	5.0	2.9	3.8
TOPLAM	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak : IV. BYKP, S. 60

Çizelge XVII'den de görüldüğü gibi III. Plan döneminde, faktör gelirlerinin toplam gelirlerin % 19.1'-lik bir bölümünü oluşturması hedef olarak alınmıştır. Ne var ki, amaçlanan büyüklüğün ancak %34.6'sı gerçekleşmiş ve III. Plan döneminin sonunda faktör gelirlerinin payı % 7.7 olabilmiştir. Planlanan hedefler ile gerçekleşme arasındaki farkın, bütçe tahminlerinin gerçekçi bir biçimde yapılmayışından kaynaklandığı düşünülebilir. IV. BYKP'

(2) Hazinenin iştiraki olduğu İktisadi Devlet Teşekkülü vb. yerlerden elde ettiği gelirler.

da ise faktör gelirlerinin toplam gelirlere katkısı % 11.6 olarak saptanmış ve bu orana ulaşılabilmesi için de faktör gelirlerinin yılda % 31.2 hızla artması öngörülmüştür.

Özel Gelirler ve Fonlar

Devlet gelirlerinin bir başka bölümünü oluşturan sosyal fonlar şu kalemlerden oluşmaktadır :

1. Özel Gelirler
   i. Tasarruf Bonosu hasılatı (3)
   ii. Karşılık paralar ve proje kredileri hasılatı
2. Fonlar
   i. Akaryakıt istikrar fonundan hazine payı
   ii. İstikrar fonundan hazine payı
   iii. Tekel zamları fonu
   iv. NATO hesabından hazineye devrolunan pay
   v. Kesenek ve karşılıklar fonu

Fonlar ve özel gelirler, devlet gelirleri içinde en fazla elastikiyete sahip olan gelirlerdir. Daha önce verilen Çizelge XVI'ya dönersek, 1923-1927 yılları arasında % 2 - 3 olan oranları, zaman zaman büyük artışlar göstermiştir. (1940 - 1941'de ortalama olarak % 45'e kadar yükselmiştir, bunda o yıllarda çıkartılan «fevkalade zam yasaları»nın büyük etkisi vardır). Ancak genellikle % 9-26 arasında devamlı değişen bir oran gösterdiği söylenebilir. Sosyal Sigorta kapsamının genişlemesi ve istihdamın artmasına bağlı olarak Sosyal Sigorta gelirlerinin devlet gelirleri içindeki payı sürekli artış göstermektedir. Gerçekte bu fonlar, çalışanlardan devlete zorunlu transfer niteliğindedir. Bu fonların önemli bir bölümü KİT'lerin finansmanı için kullanılmaktadır.

«Sosyal fonlarda son yıllarda beklenilenin ötesinde çok hızlı bir gelişme olmuş ve 1972-77 arasında yılda ortalama % 17.1 artmıştır. Bu gelişmeye Sosyal Sigorta ve Emekli Sandığı'na bağlı işçi ve memurlarda beklenen düzeyde emekliliğin gerçekleşmemesine karşın, personel sayısında, keseneğe esas olan ücretlerde ve maaşlardaki artışlar ile kesinti oranlarındaki yükselişler neden olmuştur» (4)

1979 Bütçesinde öngörülen gelir hedefleri şöyledir :

Çizelge XVIII

	Tutarı	Gelir (%)
Vergi gelirleri	327.100.000.000 TL.	% 87.8
Vergi dışı normal gelir	36.457.677.950 TL.	% 9.8
Özel gelirler ve fonlar	8.751.701.000 TL.	% 2.4

Kaynak : 1979 Bütçesi

IV. BYKP'da vergi dışı gelirlerin yılda ortalama % 9.4 artış göstermesi beklenirken, Sosyal Fonların 1978'de 9.1 milyar TL iken 1983'de eksi 3.0 milyar TL'ye düşeceği tahmin edilmiştir. Bunun nedeni planda şöyle belirtilmektedir. «.. son yıl larda çalışanlara sağlanan yeni hakların gerektirdiği harcamalar sonucudur».

(3) 1972'de Tasarruf Bonosu kaldırılmış, yerine Mali Denge Vergisi konmuştur.

(4) IV. BYKP, s. 58

1979 BÜTÇESİ

Kapitalist toplumda devletin ikili bir işlevi vardır. Bir yandan sermaye birikimi sürecini hızlandırmak, öte yandan toplumun burjuvazi dışındaki sınıf ve katmanları nezdinde tarafsız görüntüsünü sürdürmek. Devlet bu iki işlevini birlikte yürütmek durumundadır, bu çelişkili işlevlerinden biri diğerine ağır bastığında diğeri silikleşmiş ve toplumsal düzen tehlikeye girmiştir. Sermaye birikimini hızlandırmak için daha yoğun çaba gösterdiği dönemlerde sınıflar - üstü görüntüsü kaybolmuş; ideolojik görünümünü pekiştirmek için toplumsal nitelikli harcamalarına ağırlık verdiğinde de sermaye kesiminin sesi yükselmiştir. Birbiriyle çelişen bu iki işlevinden hangisinin ağır basacağını toplumdaki sınıflar mücadelesi belirler. İşçi sınıfının ve diğer emekçi sınıfların örgütsüz, dağınık olduğu, dolayısıyla mücadelenin geri düzeyde seyrettiği ülkelerde ön plana çıkan işlevi birikim sürecini hızlandırmak olacaktır. (1).

1930'lardan bu yana devletlerin, ekonomiye artan müdahaleleri ile birlikte bu çelişik görevler bütünü kendini daha çok hissettirmiştir.

Emperyalizm dönemine girilmesiyle birlikte değişik üretim kollarında sayıları giderek azalan, ancak sermaye birikimleri ve teknolojik gelişkinlik düzeyleri giderek büyüyen dev tekeller ortaya çıkmıştır. Artık dev boyutlara ulaşan sermaye birikiminin yeniden üretim sürecine sokulması ve daha büyük sermaye birikimi sağlanması olanağı giderek daralmaktadır. Kapitalist devletler bir yandan bu soruna bir çare bulmak üzere, öte yandan da artan sömürü karşısında yükselen toplumsal muhalefeti bastırmak için her düzeydeki müdahalelerini arttırdılar.

Ancak artan müdahale ile birlikte ortaya bir başka çelişik durum çıkmaktadır : Devletlerin giderek büyüyen **mali krizleri**. Bir yandan artan oranlarda harcamalar yaparak yukarıda sözü edilen işlevlerini yerine getirmeye çalışırken, öte yandan bunun sonucu olarak giderek artan açıklar vermeye başladılar.

Bir başka ifadeyle devlet harcamaları devlet gelirlerini sürekli büyüyen oranlarda aşarak, devletlerin kronik bir sorunu haline geldi.

En genelde bu iki olgu; devletin çelişik işlevleri ve mali krizi, birbirlerinin hem nedeni hem de sonucu olmaktadır. Ekonomik ve politik düzeylerde derinleşen kriz sonucu bu krizi çözmek ve işlevlerini yerine getirmek amacıyla devletler müdahalelerini artırmakta, bu ise zaten varolan mali krizi daha da yoğunlaştırmaktadır; sonuçta ise gene artan müdahale gerekmektedir.

Böylelikle çapı giderek genişleyen bir daire ortaya çıkmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında günümüzde devlet olgusunun yeni bir boyutu ortaya çıkmakta ve ilk bakışta bağımsız gibi görünen devlete ilişkin bir çok mekanizmanın, sınıflar mücadelesinden ve bir bütün olarak düzenin işleyişinden bağımsız olmadığı görülmektedir.

(1) Bu noktada belirleyici olan bir diğer etken de hakim sınıflar içi çelişkiler ve bu çelişkilerin yoğunluğudur.

Devlete ilişkin mekanizmalardan biri de devletin ekonomiye müdahalesinin bir aracı olan bütçedir. Bütçe yukarıda açıklamaya çalıştığımız teorik kategorilerin bir çoğunun somutta yasımalarını bünyesinde barındırmaktadır. Açık veren bütçeler devletin mali krizinin en iyi örneğini teşkil ederken, öbür boyutuyla bütçe, ekonomiye devlet müdahalesinin meşrulaştırılması işlevini yerine getiriyor ve gelirler ve harcamalar kalemlerindeki sayılarla da bir anlamda sınıflar mücadelesinin bir göstergesi oluyor.

Bağımlı ülkelerde yukarıda formüle ettiğimiz perspektif geçerli olmasına karşın, bu sorunlar daha yoğun ve kolay görülebilir olarak kendini hissettirmektedir. Bu gerçeğin nedenlerini bir yandan bağımlı ülkeler tekelci sermayesinin metropol ülkelerininkine göre, daha az ödünler vermesinde ararken, öte yandan halkların kaba sömürülmesinin daha belirgin oluşu sonucu, daha sert olan tepkilerinde aramak gerekir.

Türkiye'de de veri durum, sistemin içine düştüğü onulmaz krizdir. Bu kriz kendini rekor düzeylere varan enflasyon, düşük üretim, atıl kapasite, döviz sorunu olarak belli ediyor. Devlet bir yandan tekelci sermayenin bu biçimlerde yansıyan krizini çözümlemek için ekonomik düzeyde tüm çabalarını harcarken, öte yandan da krizin tüm yükünü çeken toplumun muhalefetini bastırmak için ideolojik ve politik düzeyde çabalar gösteriyor. CHP'nin iktidara gelmesinin nedeni de «umut» kredisini kullanarak muhalefeti etkisiz hale getirmek, ama bunu yaparken tekelci sermayenin krizini çözümlemekti. Bir yılı aşkın zamandır sürdürülen uygulamalar da bunu doğruluyor.

1979 Bütçesi bu perspektiften ele alındığında bize bazı önemli ipuçları verecektir. Hemen şunu hatırlatmak gerekir ki bütçe tek başına ele alındığında bir anlam ifade etmeyecektir. Bütçe devletin ekonomiye müdahalesinin sadece **bir biçimi** olarak algılanmalı ve yorumlanmalıdır.

Gelir Bütçesi

1979 Bütçesinin 395 milyar 871 milyon TL olarak bağlanması düşünülmektedir. Bütçenin gelir bölümü ise aynı miktarda (395 871 000 000 TL) tahmin edilmektedir.

Çizelge I (Milyon TL)

	1978 Proğram Hedefi	1978 Gerçekleşme Tahmini	1979 Program Hedefi	1979 Bütçe Tahmini
1 — Vergi gelirleri	229.716,2	240.332,0	320.100,0	320.100,0
2 — Vergi dışı normal gelir	15.528,3	30.500,0	31.982,0	31.982,0
3 — Özel gelir ve fonlar	2.008,6	1.402,0	8.751,7	8.751,7
4 — İç İstikraz	15.500,0	17.800,0	25.000,0	25.000,0
5 — Katma Bütçe gelirleri	3.605,2	4.000,0	10.037,3	10.037,3
Toplam	266.358,2	294.033,0	395.871,0	395.871,0

Kaynak: 1979 Bütçe Gerekçesi, Tablo 1/8

Yıllardır devlet gelirlerinin en büyük bölümünü oluşturan vergilerin, 1979'da da gelirlerin % 80.9'unu oluşturması bekleniyor.

İlk bakışta gelir tahminlerinde aşırı bir «iyimserlik» göze çarpıyor. Bu iyimserliğin kaynaklarından birisinin de yeni çıkarılmaya çalışılan vergi yasa tasarıları olduğunu anlamak pek güç olmasa gerek. Türkiye'de tüm vergi gelirlerinin % 60'ını dolaylı vergilerin; geriye kalan % 40'ını ise dolaysız vergilerin sağladığı bilinmektedir. Sonuncu oranın 39,5'ini gelir vergisinden sağlamasına karşılık ancak 3,8'ini kurumlar vergisi getirmektedir. Bir başka açıdan bakıldığında ise tüm vergi gelirlerinin çok büyük bir oranını ücretlilerden alınan dolaylı ve dolaysız vergilerin teşkil ettiği görülmektedir.

Çizelge II: Konsolide Bütçe Gelirlerinin Dağılımı (%)

Gelirin Çeşidi	1974	1975	1976	1977	1978	1979
Konsolide Bütçe Gelirleri top.	100	100	100	100	100	100
Vergi Gelirleri Toplamı	86,2	81,5	82,6	83,6	81,7	80,9
Gelirden alınan vergi	38,9	37,3	38,6	43,4	45,3	47,8
Gelir vergisi	29,7	28,8	30,3	34,4	37,0	39,5
Kurumlar vergisi	5,0	4,5	4,1	4,0	3,9	3,8
Servetten alınan vergi	1,0	0,7	0,7	0,9	0,7	0,7
Mallardan alınan vergiler	17,4	17,8	17,3	14,9	14,7	13,2
Hizmetten alınan vergi	9,7	8,6	8,8	8,8	7,8	7,6
Dış ticaretten alınan vergi	19,3	17,1	17,2	15,6	13,1	14,4
Vergi dışı normal gelirler top.	5,1	8,4	6,9	6,9	10,4	8,1
Özel gelir ve fon top.	0,6	—	1,4	0,4	0,5	2,2
Diğer gelirler	0,7	0,5	0,5	0,9	—	—
İç İstikraz	4,8	6,4	6,5	6,3	6,0	6,3
Katma bütçe gelirleri	26,	3,2	2,9	2,9	2,4	2,6

Kaynak : 1979 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, Tablo III/3

Beyanname usulüyle vergi ödeyenler, vergi yükümlülüklerini kendileri tesbit ettikleri için vergi kaçırmaları, (!) kolay olduğundan ve kurumlar vergisinin oranının da çok düşük olması nedeniyle gelirden alınan vergilerin tüm yükünü ücretliler çekmektedir.

Yeni tasarıda yapılan değişiklikler bu «adil olmayan vergileme sistemini değiştirme» iddasıyla ortaya çıkmıştır. Kısa dönemde bu tasarı ile birlikte dar gelirliler lehine görünürde bir «rahatlama» sözkonusu olmasına rağmen genelde vergilerin % 52'sini ücretlilerin ödeyeceği açıklanıyor. Üstelik bu geçici gelir artışı sadece enflasyon oranına bağlı tutulmuştur. Asli ve fer'i ücretlerin ayrı vergilendirilmesindeki tavanlar bugünkü enflasyon hızıyla kısa bir dönem sonra tavan olmaktan çıktığında, birleştirilecek ve daha yüksek dilimlerden vergilendirilecektir. CHP sözcüleri tarafından aşırı tüketimin kısılması biçiminde lanse edilen bu tasarı aslında aşırı tüketimin değil **zorunlu tüketimin** kısılmasıdır. Devlet önümüzdeki bir yıl içerisinde de tüm harcamalarını halka karşılatmakta devam edeceğini bu bütçede verdiği gelir tahmin-

leriyle şimdiden ortaya koymuştur. Bu haliyle de vergiler bir kaynak aktarımı mekanizması olarak işleyecektir.

Bütçe Harcamaları

Bu bölüme başlamadan önce bazı kavramları kısaca açıklayalım:

Tüm devlet giderlerinin bir arada görülmesini sağlayan konsolide bütçe hesaplarına, genel ve katma bütçelerden başka özerk bütçeler (İDT) ve mahalli idareler bütçeleri dahil edilir. Dar anlamda ve Maliye Bakanlığı'nın bütçe tasarısına ilişkin gerekçede konsolide bütçe, genel ve katma bütçeler toplamından oluşur. Genel bütçeden katma bütçelere yapılan yardım nedeniyle, konsolide bütçe toplamına ulaşılırken bu yardımın iki kez sayılmasını önlemek için, yapılan yardım miktarı, hazine yardımı adı altında toplamdan düşülür.

Çizelge III : Cari ve Sabit Fiyatlarla Konsolide Bütçe Ödenekleri (1968 = 100) (Milyon TL)

		1974	1975	1976	1977	1978
Konsolide	Sabit	24.495,2	38.540,1	46.829,0	56.126,8	50.012,4
Bütçe	Cari	83.860,2	109.252,8	156.210,0	232.675,0	279.943,6
Genel	Sabit	27.975,8	31.190,2	37.772,4	45.338,5	40.982,8
Bütçe	Cari	68.970,0	8[illegible].639,0	127.403,7	189.773,2	232.449,3
Katma	Sabit	6.519,4	7.349,9	9.056.6	10.788,3	9.029,6
Bütçe	Cari	14.890,2	19.613,8	28.806,6	42.901,8	48.494,2

Kaynak : 1979 Bütçe Gerekçesi

1978 yılına göre, 1979 yılı konsolide bütçesinde görülen % 41,41'lik büyüme, fiyat artışlarının yanısıra, milli gelirden devlet bütçesine yapılan kaynak aktarımının ölçüsü ve kamu harcamaları/GSMH oranının gösterdiği büyüme (artış) den etkilenmektedir. GSMH'nin artışına paralel olarak, bazen de daha hızlı artan kamu harcamalarının büyümesi konsolide bütçe/GSMH oranının yardımıyla görülebilir. Sabit değerlerin kullanılmasıyla da fiyat artışlarının yarattığı sunî görüntü giderilmektedir.

Çizelge IV

Yıllar	Konsolide Bütçe (Milyar TL.) Cari Fiyatlarla	GSMH (Milyar TL.) Cari Fiyatlarla	Konsolide Bütçe/GSMH Cari Fiyatlarla
1972	52,0	240,8	21,6
1973	62,7	308,8	20,2
1974	83,9	427,1	19,6
1975	109,3	535,7	20,4
1976	156,2	670,0	23,3
1977	232,7	864,0	26,9
1978	279,9	1.195,0	23,4

Kaynak : Maliye Bakanlığı Bütçe Gerekçesi 1977 - 1979

Konsolide bütçe/GSMH oranı 1977 yılında, fiyat artışları ve 1977 nin seçim yılı olması nedeniyle kamu harcamalarındaki yüksek artışların da etkisiyle önemli bir artış göstermiştir.

Tüm bu veriler göstermektedir ki devletin ekonomideki etkinliği giderek artmaktadır. Ancak 1978 yılından başlayarak 1979'da da sürdürülmesi düşünülen bir uygulama sözkonusudur.

Gelir bütçesinden bahsederken bütçe gelirlerinde aşırı bir iyimserlik olduğunu vurgulamıştık. Aslında bu, bütçenin gelirler bölümünde olduğu kadar, harcamalar bölümünü de ilgilendiren bir iyimserliktir de... Yani bir başka deyişle bütçe denkliği amaçlanırken (ya da umulurken) gelirlerde olan beklentilerin yanısıra harcamaların da kısılacağı umudu beslenmiştir.

Nitekim Çizelge III'de 1978 yılına dek sabit fiyatlarla sürekli bir artış gösteren konsolide bütçe ödeneklerinin 1978'de % 11 oranında düştüğü görülmektedir. Diğer bir deyişle, 1978 yılında bütçe ödeneklerinde bir önceki yıla göre yapılan artışlar, yıl içinde % 60 dolaylarında gerçekleşen fiyat artışları karşısında geçersiz kalmış, bütçede net olarak bir daralma meydana gelmiştir. 1979 yılında 1978'den hiç de aşağı olmayan fiyat artışları beklendiği gözönüne alındığında, bu bütçenin de gerçekte öne sürülen ölçüde büyümeyi içermediği, bütçenin sabit fiyatlarla gerileyeceği öne sürülebilir.

1977'ye kadar arttığı halde 1978'de ve 1979'da bütçenin daralması iki birbirine bağlı gerçeği su yüzüne vurmaktadır. Bunlardan ilki geçmiş dönemlerdeki iktidarların bütçeleri genişleterek sermaye kesimini güçlendirmeyi amaç edindikleri, bir başka deyimle «har vurup harman savurdukları» dönemlerdir. 1978 bütçesi ile belirginleşen daralma ise CHP'nin iktidara gelmesiyle çakışmaktadır ve bu basit bir rastlantı değildir. Ekonominin kendini üretemez duruma düşüşünü geçmişte uygulanan kamu maliyesi politikasına bağlayan CHP, krizi çözmenin ilk adımı olarak «savurganlığı» önlemeyi görmüş ve buna yönelik olarak devlet harcamalarını daraltmıştır.

Olayın, burjuva siyasal partiler düzeyinde belirlenen sübjektif boyutundan başka bir de objektif boyutu vardır ki bu da devletin kronikleşen mali krizinin had safhaya varmış olmasıdır. Her yıl devlet gelir ve giderleri arasında büyüyen açık, (somutta bütçe açığı) kendini ağırlıkla hissetirmiş, hatta IMF'nin dayatmalarına dahi neden olabilmiştir. Bütçelerin daralması bir bakıma kronik krizi çözme doğrultusunda bir adım olarak da değerlendirilmelidir.

Burada vurgulanması gereken nokta devletin mali krizinin olmasının ya da olmamasının işçi sınıfı ve emekçiler açısından ifade ettikleridir. Devletin mali krizinin sınıfsal bir temele oturduğu gözönüne alındığında bütçelerin denk olup olmaması (ki aslında her zaman başta para basmak olmak üzere çeşitli yöntemlerle denkleştirilir) ya da bir mali krizin olup olmaması tekelci sermayenin bir sorunudur. Bu nedenle bulunacak çözüm de burjuvazi açısından çözümdür. Bütçenin işçi sınıfını ve emekçi halkı ilgilendiren bölümü bütçe gelirlerinin kimlerden ne kadar sağlanacağı, harcamalarm kendileri açısından neler getireceğidir.

Cari fiyatlarla artışlar bir yana bırakılırsa sabit fiyatlarla da bütçe hacmi giderek genişlemektedir.

Bu rakamlar bile tek başına devletin ekonomide etkinliğinin her yıl biraz daha arttığının en basit göstergesidir.

Çizelge V: 1978 - 1979 Yılları Program Hedefi - Konsolide Bütçe Karşılaştırması (Milyon TL.)

	1978 Program Hedefi	1978 Bütçe Ödeneği	1979 Program Hedefi	1979 Bütçe Ödeneği
1. Cari Hizmet Ödenekleri	121.400	109.055	188.500	185.000
2. Yatırım Ödenekleri	63.125	67.272	89.590	93.598
3. Sermaye Teşkili ve Transfer Ödenekleri	81.833	90.031	117.781	117.273
Toplam	226.358	266.358	395.871	395.871

Çizelgeden ilk bakışta her üç kaleminde arttığı izlenimi edinilebilir. Ancak burada mevzuata ilişkin bazı noktalara değinmek gerekir: Ödeneklerin en büyük bölümünü cari harcamalar, cari harcamaların en büyük bölümünü ise ücretler teşkil etmektedir. Her ne kadar çizelgede ayrı ayrı gösterilmişse de cari harcamalarla yatırım harcamalarının, yatırım harcamaları ile transfer harcamalarının kesişimleri vardır. Yatırım harcamaları olarak gösterilen: sadece bir mal üretiminde kullatılan makina, teçhizat vb. harcamaları ve bu teçhizatın aşınma paylarıdır. Oysa bu malın üretiminde kullanılan işgücü ve ona ödenen ücretlerde yatırım harcaması olarak kabul edilmelidir.

Öte yandan transfer ödenekleri de yıllar itibariyla artış göstermektedir. Transfer harcamaları da cari ve yatırım nitelikli harcama türlerinin gizlediği bir kalem olarak kullanılmaktadır. Öncelik tanınacak yerlere yapılacak yatırım fonları, yatırımları yıl içinde yeni başlayacak yatırım fonları, yatırımları hızlandırma fonları bu kalemde gösterilmektedir. Gerçekte transfer harcamalarının kapsaması gereken kalemler ise işsizlik sigortası, emeklilik, malüllük, sakatlık v.b. Ödemelerle sermaye teşkili için verilen ödemeler olmalıdır. O halde tüm bunları gözönüne aldığımızda ortaya çıkan sonuç yatırım harcamalarının her yıl arttığıdır. Yatırım harcamalarının en çok yoğunlaştığı sektörler enerji, ulaştırma, eğitim ve tarım sektörleridir.

Enerji sektörüne yapılan yatırımlar DSİ eliyle gerçekleştirilmektedir. DSİ bir yandan büyük toprak sahiplerine yani tarım kapitalistlerine sulama olanakları sağlarken öte yandan da barajlar ve hidroelektrik santralleri yaparak dolaylı olarak enerji üretmektedir. DSİ katma bütçeli bir kuruluştur ve pratikte tüm geliri devlet tarafından karşılanmaktadır. Devlet böylelikle enerji üretimini halkın kaynaklarıyla finanse etmektedir.

Enerji sektörüne yoğunlaşmakta olan yatırımların devlet tarafından üstlenilmekte oluşu üretimin en temel girdisini ucuza sağlıyarak sermaye birikimini genişletmeye doğrudan yönelik olduğu gibi; daha fazla kullanımı emeğin üretkenliğini arttırarak kâr oranlarını ve el konan değeri arttıran, dolayısıyla sermaye birikimini dolaylı yollardan hızlandıran bir nitelik de taşımaktadır.

Enerji sektörüne yapılan yatırımların bir başka boyutu ise devletin ideolojik işlevi ile çakışmakta ve halkın tüketimi için ucuz elektrik üretilmektedir. Yapılan yatırım harcamaları bu niteliğiyle bir toplumsal harcama görünümü de arzetmektedir.

Ulaştırma sektörüne yapılan yatırımlar ise pazar işleyişinin yurdun en ücra köşelerine kadar yayılması ve ucuz hammadde sağlama amacına yöneliktir. Her ne kadar bir başka üst kuruluşa bağlı olsa da ulaştırma sektöründe fiilen yer alan katma bütçeli bir başka kuruluş da TCK'dır. Hemen hiç gelire sahip olmayan dolayısıyla tüm harcamaları devletçe halktan toplanan kaynaklardan finanse edilen TCK ve diğer ulaştırma masraflarıyla devlet yukarıda sözünü ettiğimiz işlevini yerine getirirken, üretilen mallar halk tarafından da kullanıldığı için ideolojik bir araç olarak da kullanılmaktadır. Bu haliyle ulaştırma harcamaları türev bir toplumsal harcama kategorisi oluşturmaktadır.

Karşıt olarak sürülebilecek bir tez bu üretimin daha çok halkın ulaşım ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğudur. Ancak yol yapımı için giderek artan oranlarda yapılan harcamaların temel amacının kitle taşımacılığı değil, pazar mekanizmasının rasyonalize edilmesi olduğunu rahatlıkla savunabiliriz. Çünkü kitle taşımacılığının demiryolu, denizyolu gibi daha az kaynak israfı ve daha etkin yöntemlerle gerçekleştirilmesi mümkündür. Yıllardır Türkiye ödemeler dengesi açığının en büyük kalemini oluşturan, döviz rezervlerinin yarısını eriten petrolün daha az israfıyla kitle taşımacılığının gerçekleştirilebileceği ortadayken, özellikle, karayolu üretimine hız verilmesi bu karşıt tezi geçersiz kılmaktadır.

Katma bütçeli kuruluşlar mekanizması ile kaynak aktarımının bir başka örneği KİT'lerde görülür. Türkiye'de KİT'lerin uzun zamandan beri açık verdikleri ve bu açıkların da bütçeden karşılandığı bilinir. KİT ürünleri büyük ölçüde «özel sektör» tarafından temel girdi olarak kullanılan ürünlerdir. KİT açıklarının bütçeden karşılanması bu ürünlerin maliyetinin düşük tutulması dolayısıyla düşük fiyatla üretilmesi demektir. Böylelikle tekelci sermayenin girdileri sağlanabilecek en ucuz fiyattan sağlanmakta ve çıktı olarak elde edilen malların maliyeti düşük tutularak kâr marjları arttırılmaktadır.

Ancak KİT'lerin tek işlevi sermaye birikimine yapılan doğrudan katkı değildir. KİT'lerin ürettikleri bazı mallar halk tarafından tüketilen mallardır. Bu malların ucuz tüketimi, emek - gücünün yeniden üretimi için gerekli olan geçimlik mal ve hizmetlerin değerinin düşük tutulmasını; bir başka deyişle, ücret artışlarının «makul« seviyede tutulmasını sağlar.

Yatırımların yoğunlaştığı bir diğer sektör de, Milli Eğitim sektörüdür. Milli Eğitim için 1979 bütçesi içinde de yüklü bir ödenek ay-

rılmıştır. Milli Eğitim sektörü devletin ikili işlevinin en açık biçimiyle somutlandığı sektör olmaktadır. Bir yandan mevcut eğitim sistemiyle hem niteliksiz işçilerin sayısını kabartarak, hem de teknoloji kullanımı için yeterli miktarda düşünen kafa üretmek, üretimin rasyonelleştirilmesini, yani artık - değerin arttırılmasını sağlarken, öte yandan «bilgili bir nesil», ve «cehaletin olmadığı bir toplum» sloganlarıyla halka aldatıcı bir görüntü sunulur. Esas ideolojik işlevi ise düzenin sessiz seyircilerini yaratmaktadır.

Genel bütçeden bakanlıklar başta olmak üzere bazı diğer kuruluşlara ayrılan ödenekler ve katma bütçeden hangi kuruluşların en çok ödenek aldıkları 1979 yılı içinde hangi sektörlere ağırlık verildiğinin ipuçlarını verecektir. Katma bütçeli kuruluşlar içinde en yüklü ödenekleri TCK ve DSİ kaldırmaktadır. Aşağıdaki çizelgede Genel bütçeden ödenek alan bazı kuruluşlar görülmektedir.

Çizelge VI

	1978 Ödeneği	1979 Ödeneği	Artış %
1) Adalet Bakanlığı	3.164.160.000	6.222.476.000	96,6
2) MSB	52.860.000.000	60.763.626.000	14,9
3) İç İşleri Bakanlığı	1.968.110.000	2.136.736.000	8,6
4) Emniyet Genel Müdürlüğü	6.169.540.000	9.905.992.000	60,5
5) Jandarma Genel Kom.	4.283.935.000	5.935.886.000	38,5
6) Maliye Bakanlığı	130.207.146.850	171.960.781.000	32,2
7) Milli Eğitim Bakanlığı	27.263.071.600	43.435.151.000	59,3

Milli Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Emniyet Genel Müd. ve Jandarma Genel Komutanlığına ödenen toplam 84.964.716.000 TL'lık ödenek, devletin baskı aygıtlarının güçlendirilmesinin bu dönemde de sürdürüleceğini gösteriyor. Devletin güvenlik kuvetlerinin halka karşı «modernize edilmesinde», halk muhalefetini dağıtmak için kullanılacak olan bu kaynaklar halktan toplanmakta ve halka daha değişik ideolojik görünümlerle sunulmaktadır. Kısacası bu harcamalar devletin öldürücü ve ideolojik silahları için kullanılacaktır.

Maliye Bakanlığına verilen ödenek ise tekelci sermayenin sorunlarını çözmede ve devletin sermaye birikiminin hızlandırılmasına yapacağı müdahalede en dolaysız ve etkin araç olarak kullanılmak üzere verilmiştir.

Tekelci Sermayenin Bütçe Üzerindeki Görüşleri

Tekelci sermayenin bütçe konusundaki görüşleri şöyle özetlenebilir :

Sermaye kesimi içinde bulunulan krizden çıkılması için devletin kredi itibarını arttırması gerektiğine inanıyor. Ama bu kredi itibarının artması ancak IMF'in yeşil ışığı yakmasına bağlı olduğuna göre, devletin buna yönelik önlemler alması gerektiğini ve müdahale araçlarını bu doğrultuda kullanmasını öneriyor. Enflasyon «çıkmazdaki ekonominin» göstergesi olduğuna göre devlet ekonomiye müdahalelerini enflasyon oranını düşürmek ve «istikrarı» sağlamak amacıyla kullanılmalıdır. Bunun yanısıra gönüllü tasarrufları özendirecek ve devletin gerçekçi bir gelir kaynağına kavuşturacak vergi düzenlemesine, devlet açıklarının önemli bir kaynağı olan KİT açıklarının yönetsel önlemlerle giderilmesine ve altyapı yatırımlarının aksatılmamasına dikkat edilmelidir. Bütçe devletten talep edilenlerin bir bölümünü yerine getirme işlevine sahip olduğu için bu talepler doğrultusunda hazırlanmalıdır. Oysa, diye devam ediliyor, 1979 bütçesi ödeneklerine baktığımızda cari nitelikli harcamaların yüksek tutulduğu, üstelik bunun 'otomatik ödeme sistemiyle' tavanları da (her yıl olduğu gibi) aşacağını ileri sürülüyor. Cari nitelikli harcamaları şişiren ücret ve maaş artışları ve cari harcamalar tavanı sınırlı tutulmalı ve tavanlar aşılmamalıdır. Buna karşın hedeflerin gerisinde kalacağı belli olan (çünkü geçmiş yıllarda böyle olmuştur.) yatırım harcamaları arttırılmalıdır. Fakat, bu haliyle bütçe **tüketim nitelikli** bir bütçedir.

Buraya kadar özetlediğimize baktığımızda, tekelci sermayenin hükümete krizi aşmak için bilinen taleplerini öne sürdüğünü görüyoruz : Vergi tasarılarının çıkarılması, ücretlerin dondurulması, altyapı yatırımlarının hızlandırılması vb.. Tüm bu önerileri bir bütün olarak ele aldığımızda istenilenin CHP'in halkı teslim alması olduğu ortaya çıkar. Enflasyon aşırı tüketimden ve ücret artışlarından kaynaklandığı (!) için, yapılması gereken, tüketimin kısılması ve kaynakların yatırıma dönüşmesi için kendilerine aktarılmasıdır. Bu öneriler açık olarak gösteriyor ki tekelci sermaye 1979 bütçesinden sermaye birikimine büyük katkıların yapılacağı beklentisi içinde. Öyle ki bunun gerçekleşmesi için katsayı ve ücretlerin göstermelik artışlarına bile karşı çıkıyorlar. Kısaca söylemek gerekirse bütçenin kendi sınıf çıkarları için daha acımasızca kullanılmasını istiyorlar.

Sonuç

Buraya kadar bütçenin marksist bir başkış açısıyla sınıflar mücadelesinden bağımsız olmadığını, ve 1979 bütçesinin de bu perspektiften bakıldığında, bu nitelikleri taşıdığını gördük. Aslında kapitalist toplumda yalnız bütçe değil, hiçbir olgu düzenin işleyişinden ve toplumsal sınıflardan bağımsız olarak ele alınamaz.

1979 bütçesi de bu bakış açısının getirdiği önermeleri doğruluyor. Özel olarak Türkiye somutunda bakıldığında, hakim sınıfların derinleşen krizi düzeni tehdit eder hale geldi. Kriz devletin çelişik işlevlerini daha da belirginleştiriyor. Tüm politika araçlarını birikim sürecini hızlandırmak için kullanırken ideolojik işlevini de - inandırıcılığı giderek kaybolsa da - yerine getirmeye çalışıyor.

Öte yandan devletin büyüyen mali krizinin çözümü için devlet harcamaları kısılırken, halkın kaynaklarını son kuruşuna kadar emebilmek için yeni vergi düzenlemeleri çıkartılmaya çalışılıyor.

Bu noktada CHP'nin yüklendiği misyon ise bu görevi yerine getirmek ve «sol» görünümünden faydalanarak uygulamalarını emekçi halk güçleri nezdinde meşrulaştırmaktır. Ama artık bu ikinci işlevini yerine

getiremiyor, giydirdiği kılıflar ne denli süslü olursa olsun gerçekler bu kılıfların altından kendini belli ediyor. 1979 bütçesi çok çeşitli biçimler altında halktan toplanan kaynakların tekelci sermayeye aktarılmasının bir aracı olarak kullanılacaktır .

Unutulmamalıdır ki, sistemin kendi ürettiği, kaynağının kendisi olduğu kriz giderek sömürülenlerin daha fazla sömürülmesine rağmen çözümsüzdür. Devrimciler, emekçi halklara çözüm önerileri getirirlerken, düzenin rasyonelleştirilmesini ve bu umutla sömürün hafifletilmesini değil, esas olarak emekçi halkların gerçek kurtuluşunu gözetirler. Kuşkusuz, devrimciler reformlar uğruna mücadeleyi yadsımazlar, ama bu mücadele ancak ve ancak nihai hedefe bağlı olarak sürdürüldüğünde anlam kazanır.

KAYNAKLAR

1) **1978 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi,** Maliye Bakanlığı, Ankara, Aralık 1978.

2) **1979 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi,** Maliye Bakanlığı, Ankara, Aralık 1979.

3) **Planlı Dönemde Konsolide Bütçe Gelir ve Harcamaları,** DPT, İPD, Yıllık Programlar ve Finansman Şubesi, Şubat 1977.

4) **T.C. Resmi Gazete,** Sayı 16565.

5) **Maliye Tetkik Kurulu Araştırmaları,** Maliye Bakanlığı, Tetkik Kurulu Yayını, No : 1978/186.

6) **DİSK Dergisi,** 2 Şubat 1979.

7) J. O'Connor, **The Fiscal Crisis of the State.**

8) **Sayıştay Denetçileri Derneği Meslek Dergisi,** Ocak 1978.

9) **Sayıştay Denetçileri Derneği Meslek Dergisi,** Mart 1978.

10) **TİB Aylık Bülteni,** Sayı 52-53.

11) **TÜSİAD,** 5 Ocak 1979.

12) **İşveren,** Sayı 5, Şubat 1979.

TİB'DEN HADERLER

● TİB Eski Genel Başkanlarından M. Tanju Akad'ın ve Üyemiz Ahmet Yazgan'ın Gözaltına Alınması Üzerine :

Sendikalarda ve demokratik kuruluşlarda eğitim - araştırma faaliyetlerine yönelik çalışmalar yapan, derneğimiz üyesi eski Genel Başkanlarımızdan M. Tanju Akad 24 Mart 1979 akşamı gözaltına alınmış, iki haftaya yakın bir süre tutuklu olarak kalmış ve yoğun baskı altında bırakılmıştır.

M. Tanju Akad'ın gözaltına alınmasından tam bir hafta önce de üyelerimizden Ahmet Yazgan TİB Aylık Bültenlerini postalamak üzere gittiği Kızılay Merkez postahanesinde bültenlerle birlikte gözaltına alınmış, daha sonra serbest bırakılmıştır.

Açıktır ki, üyelerimize son günlerde yönelen bu baskılar, sıkıyönetimle birlikte demokratik kuruluşlar üzerinde yoğunlaşan faşist uygulamaların bir parçasıdır.

26 Mart günü bu ve benzeri baskıları protesto etmek amacıyla TİB Genel Başkanı Cumhur Aytulun, Töb-Der Genel Başkanı Gültekin Gazioğlu, Tüm-Der Genel Sekreteri Nahit Hacıköylü, Tüted Genel Başkanı Aykut Göker, TMMOB Genel Başkanı Teoman Öztürk, AKD Genel Başkanı Huriye Yılmaz, Dev-Genç Genel Başkanı Yasin Ketenoğlu ve Türkiye Ziraatçılar Derneği Genel Başkanı Yardımcısı Mehmet Düz ortak bir basın açıklaması yapmışlardır.

Basın açıklamasında da yer aldığı gibi; Başbakan'a, Hükümet Üyelerine, sıkıyönetim ve diğer güvenlik yetkililerine soruyoruz : Maraş katliamı gerekçe gösterilerek ilan edilen sıkıyönetim niçin bu ve benzeri faşist katliamların sorumlularını, Abdi İpekçi'yi öldüren faşistleri yakalamak yerine, TİB ve benzeri demokratik kuruluşlarla, onların yayın organlarıyla ve üyeleriyle uğraşıyor? Maraş katliamının sorumluluları, Abdi İpekçi'nin katilleri demokratik kuruluşlar, bunların üyeleri ve yayın organları mı?

Ayrıca sıkıyönetim faşizme karşı olduğunu ilerici halk güçlerine karşı olmadığını ileri sürenlere soruyoruz : Bu ve benzeri uygulamalar demokratik hak ve özgürlüklere yönelik saldırılardan başka ne olabilir?

TİB'e ve diğer demokratik kuruluşlara yapılan bu faşist uygulamaları bir kez daha şiddetle protesto ediyor, tüm devrimci demokratik güçleri bu tür uygulamalara karşı aktif bir mücadele ve dayanışmaya çağırıyoruz.

● TİB'in 5. Olağan Genel Kurulu Sonuçları :

18 Mart 1979'da yapılan 5. Olağan Genel Kurulu sonucunda, Cumhur Aytulun, Celal Küçüker, Yalçın Gülerman, Namık Özcan, Arzu Aka, Yasemin Sağlam, Hakan Şakar, Gülay Türkyılmaz, Mehmet Yalçın, Cumhur Şanlı, Sevil Ürgün, Metin Erhan Yönetim Kurulu üyeliğine seçilmişlerdir. Daha sonra Yönetim Kurulu içinde yapılan işbölümüyle de; Cumhur Aytulun Genel Başkanlığa, Celal Küçüker Genel Sekreterliğe, Hakan Şakar Saymanlığa getirilmişlerdir.

● «1979 Bütçesi» Paneli Üzerine :

24 Mart 1979 günü TİB ve Karayolları Memurları Derneği (Kar-Mem-Der) 1979 Bütçesi ile ilgili bir panel düzenlenmiştir.

Panele Bütçe - Plan Karma Komisyonu Başkanı CHP milletvekili Yılmaz Alpaslan, DİSK Araştırma Enstitüsü Başkanı Sadun Aren, AİTİA öğretim üyesi Yalçın Küçük, Sayıştay Denetçiler Derneği üyesi Fikret Gülen ve TİB Genel Sekreteri Celal Küçüker katılma çağrısını kabul etmişler, fakat Yılmaz Alpaslan son anda panele katılamamıştır. TİB ve Kar-Mem Der panel platformunu şu biçimde sunmuşlardır :

«Bugüne değin bütçe üzerinde yapılan tartışmalar burjuva iktisat teorisinin kavramları ile yapılagelmiştir. Bu tartışmalarda, devlet ve onun ekonomi-politikasını uygulama araçlarından bütçe, sınıflar mücadelesinden bağımsız olarak ele alınmıştır. Oysa bütçe, somut sınıflar mücadelesinin belirli bir düzeyde yansıması ve bu mücadeleye devletin egemen sınıflar adına bir müdahale aracıdır. Dolayısıyla, bütçenin emekçi halk açısından sınıfsal bir çözümlemesinin yapılması zorunludur. Bundan da öte emekçi halk bütçenin oluşum sürecine aktif olarak katılabilmeli ve öngörülen kaynak dağılımı üzerinde söz sahibi olabilmelidir.»

Bu bildirgeden de anlaşıldığı gibi, bütçe, devletin egemen sınıflar adına ekonomiye müdahale mekanizmalarından biri olması nedeniyle, somut sınıflar mücadelesinin biçimlendirdiği bir araçtır. Burjuva toplumunda bütçeler çeşitli sermaye örgütleri ve devletin ekonomi politikasının saptadığı karar odaklarından süzülerek beirlenmekte dolayısı ile hâkim sınıfların damgasını taşımaktadır. Oysa emekçi halk kesimleri de, bütçeler ile öngörülen gelir ve harcama politikalarının belirlenmesi sürecinde etkin bir biçimde yer almalı ve bu anlamda ekonomik-demokratik mücadele platformunun özgün bir alanına müdahale etmelidir. Bu noktada, çeşitli halk kesimlerinin demokratik kitle örgütleri kendi özgül sorunlarını ve taleplerini bütçe bağlamında formüle etmeli ve daha sonra ise tüm demokratik kitle örgütleri bu özgül talepleri belirli bir bütünlük içinde genelleştirip, sistematize etmeli ve böylesi bir eylem programını bütçenin hazırlanmasından önce sunmalı ve hayata geçirmeye çalışmalıdır.

Bu denli önemli bir mücadele alanının boş bırakılarak burjuvaziye teslim edilmesi demokratik mücadele perspektifinin daraltılması anlamına gelir.

İşte devletin ekonomik işlevlerinin somut konjonktür bağlamında anlaşılabilmesi bundan da öte, emekçi halkın bütçe ile öngörülen kaynak dağılımı üzerinde söz sahibi olabilmesi bütçenin sınıfsal bir çözümlemesini zorunlu kılmaktadır. TİB ve Kar - Mem Der'in ortaklaşa düzenlediği bu panel bir ilk adım olarak değerlendirilmeli ve bu yaklaşım ve girişim geliştirilmelidir.

Toplantıda ilk konuşmacı olarak söz alan Yalçın Küçük, Türkiye'nin bunalımlarının, ülkenin büyüyen ve büyürken de kabuğuna sığmayan ve önemli değişiklikler gösteren iskeletinden kaynaklandığını; bunun için de sorunların ancak ciddi, cüretli ameliyatlarla çözümlenebileceğini belirtmiştir. Küçük konuşmasına özetle şöyle devam etmiştir : «Her türlü zam kararını, zamları açıklamadan günlerce önce işadamlarıyla tartışmak büyük bir cüret ve suçtur. Bunun toplumda hiçbir tepki uyandırmaması ise biraz utandırıcıdır. İkinci önemli nokta da şudur ki, 1979 Mali Yılı Bütçe Gerekçesinde Parlamentonun onayladığı ödenek ile, yıl sonu ödeneği birbirine uymuyor. 1979 Bütçesine TC Bütçesi denemez. Olsa olsa Maliye Bakanının özel Bütçesi adı verilebilir. Bütçede 'öngörülmeyen giderler karşılığı fonu' diye bir fon kurmak, bütçe fikrini hiçbir zaman anlamamaktır. Bu TC Devletinin kendi kendine hile-i şeriyeler bulmasıdır. Hükümet 78 Aralığında tesbit ettiği politikayı uyguluyor. Memurları fakirleştirilmesi başarıyla sürüyor. İşçilerin fakirleştirilmesi için ise iki büyük konfederasyonun katkısı gerekiyor. Toplumsal anlaşmanın özü burada yatıyor. Toplu sözleşme görüşmelerini uzatmak, zamları 79 sonunda satın alma gücü düşen parayla ödemek. Böylece, işçilerden faizsiz borç para almak, yıl sonunda da toplu bir parayla işçileri 'sevindirmek'. «Küçük konuşmasını bu duruma solun bir alternatif haline gelerek müdahale etmesi gerektiğini vurgulayarak tamamlamıştır.

İkinci konuşmacı Fikret Gülen ise özetle şu noktalara değinmiştir : «Yıllardır uygulanan iç ve dış ekonomik politikalar Türkiye'yi bugünkü bunalımlı duruma getirdi. Hükümet işbaşına geldi geleli bunalımın yükünü emekçi kitlelere yüklemek amacıyla tekelci büyük burjuvazi ve emperyalistlerin güdümünde bir politika izledi. Kapitalist ülkelerle ilişkiler azaltılıp, başta sosyalist ülkeler ve azgelişmiş ülkeler olmak üzere diğer ülkelerle ilişkiler kurulacağına, biraz ondan biraz diğerinden politikası izlenmiştir. IMF önerileri tümüyle uygulanmıştır. Bütçeye damgasını vuran da budur.»

Daha sonra konuşan Sadun Aren ise, sermaye sınıfı yararına işleyen bu düzende, devletin emekçi sınıfların dışındaki sınıfların kemerlerini sıkmasının mümkün olmadığını söyledikten sonra şu şekilde devam etmiştir : «1979 bütçesi rakam olarak pek fazla bir anlam taşımaz. Vergi meselesinde geçen seneye nazaran bir değişiklik olmamıştır. Sosyal adaleti ilerletici hiçbir şey yoktur. Halbuki gelir dağılımını düzeltmek olanaklıdır. Mücadele etmek gerekir. Bu da kamu harcamalarının artması şeklinde olur. Uygulamaya konmak istenen önlemler paketi ile yapılmak istenen enflasyonu kontrol altına almaktır. Ücretler azaltılmak istenmektedir. Bunun için fiyatlar yükseltilir, ücretlerin gerçek değeri düşürülmüş olur. Türkiye eninde sonunda emperyalizmin ekonomik bekçisi IMF ile anlaşmak zorundadır.»

Son olarak konuşan TİB Genel Sekreteri Celal Küçüker ise, Türkiye'de yıllardan beri yapılan bütçe tartışmalarının hep burjuva iktisat ve maliyet teorisi sorunsalı içinde kalınarak yapıldığını belirtmiştir. Bu kavramlarla tartışmanın bizi, Ecevit hükümetinin sunduğu yaklaşımın sonuçlarını kabullenmeye götüreceğini vurgulayan Küçüker, konuşmanını şöyle sürdürmüştür : «Kapitalist toplumda devlet sistemin kendini yeniden üretmesine müdahale eden bir kurumdur. Birinci işlevi sermaye birikimi sürecine müdahale etmektir. Bu müdahale de o andaki sınıflar mücadelsinin boyutları tarafından belirlenir. Bütçe-

nin oluşmasında da hakim sınıflar o andaki güçleri ve emekçi sınıfların bilinçlilik ve örgütlülük süzeyini göz önünde bulundurarak müdahalelerde bulunurlar. Bugün Türkiye'de kamu gelirlerinin büyük bir kısmı vergilerden, özellikle emekçilerden alınan dolaysız vergilerden sağlanır. Bu sermayeye kaynak aktarımının en açık biçimidir. Harcamalaar baktığımızda, gelirlerin barcamlara denk gelmediğini, bunün sonucunda da devletin mali krizinin her geçen gün güyümekte olduğunu görürüz. Devlet bu açığı kapatabilmek için karşılıksız para basmakta, enflasyon yolu ile krizin yükünü emekçi sınıfların sırtına yüklemektedir. Bütçede geçmiş dönemlere nazaran belirli iyileşmeler gözlemlenebilir. Ancak bunlar bütçe hakkında genel bir yargıya varmak için yeterli değildir. 'Bozuk düzen'i değiştirmek için hükümet olan CHP, sosyal demokrasinin tarihsel misyonunu yerine getirerek, düzeni onarmaya yönelmiştir. Bütçeye damgasını vuran da budur. Bütçe harcamalarının büyük bir bölümü altyapı yatırımları ile, polis ve jandarma gibi baskı güçlerini yetkinleştirmeye yönelik harcamalardan oluşmaktadır. Tüm bu uygulamalar geçmişte CHP'nin ardında olan toplumsal muhalefeti ondan uzaklaştırmaktadır. Bir boşluk vardır. AP ve MHP bu boşluğu doldurmaya çalışmaktadır. Buna karşılık, toplumsal muhalefetin mutlaka devrimcilerin önderliğinde yönlendirilmesi gerekir.»

Fiyatı : 10 T.L.